

X/5,40

IGU INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE
EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

VZPOSTAVLJANJE DRUŽBENO-EKONOMSKIH POGOJEV ZA OŽIVITEV
GORSKEGA PROSTORA

Ljubljana, 1981

imbr. št. 123

Inštitut za geografijo univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani

VZPOSTAVLJANJE DRUŽBENO-EKONOMSKIH POGOJEV ZA OŽIVITEV
GORSKEGA PROSTORA

Naročnik: Republiški komite za družbeno planiranje in
informacijski sistem

Nosilec: dr.Vladimir Klemenčič

Sodelavci: Božena Antonič

Drago Kladnik

dr.Marjan Klemenčič

Ivo Piry

Tatjana Zakotnik

Bibijana Sajko

v.d.direktor:

Metka Špes

Ljubljana, 1981

K A Z A L O

	Stran
1. UVOD.....	2
2. OPREDELITEV OBMOČJA RAZISKAVE.....	3
3. GLAVNE ZNAČILNOSTI GORSKEGA PROSTORA.....	5
4. NEKATERE DEMOGRAFSKE DETERMINANTE HRIBOVITEGA OBMOČJA V SLOVENIJI.....	11
5. PLANINSKO PAŠNIŠTVO KOT ELEMENT GOSPODARSKE STRUKTURE GORSKEGA SVETA.....	24
6. KMETIJSTVO V GORSKEM PROSTORU.....	38
7. VLOGA GOZDARSTVA V GORSKEM PROSTORU.....	43
8. TURISTIČNA FUNKCIJA GORSKEGA PROSTORA.....	47
9. VLOGA POSAMEZNIH DEJAVNOSTI ZA OHRANITEV PRIMERNOSTI GORSKEGA PROSTORA ZA GOSPODARSKO IZRABO.....	50
10. SEZNAM LITERATURE.....	54
11. SEZNAM TEBEL	
12. SEZNAM KART	

I. UVOD

Delo na raziskovalni nalagi je bilo usmerjeno predvsem v sintezo zaključkov že opravljenega proučevanja obravnavane problematike in dopolnitev spoznanj z novejšimi tendencami in možnostmi v izrabi gorskega prostora.

Proučevanje je temeljilo na pregledu raziskav opravljenih v različnih inštitucijah in študiju tuje literature, ki se ukvarja z vprašanji izrabe gorskega prostora. Na teh osnovah smo skušali točno opredeliti pojem gorskega oz. hribovitega prostora. Pri tem smo izhajali iz prirodnih elementov, ki so narekovali osnovne karakteristike tako poselitve, kot tudi drugih značilnosti regionalne strukture. Ločeno smo na osnovi dosedanjih študij osvetlili vlogo posameznih dejavnosti v gorskem prostoru, ter opredelili njihove oblike in vrste. Skušalissimo tudi ovrednotiti funkcijo posameznih dejavnosti za ohranitev primernosti gorskega prostora za nadaljnjo gospodarsko izrabo.

Posebej smo obdelali nekatere demografske determinante, ki bistveno vplivajo na oceno možnosti razvoja gorskega prostora v bodočnosti. Ugotovitve vseh analiz smo strnili v skupno opredelitev tistih družbeno ekonomskih pogojev, ki so po našem mnenju bistvenega pomena za oživitev gorskega sveta v Sloveniji in katerih zagotovitev predstavlja enega izmed ciljev dolgoročnega planiranja izrabe prostora v naši republiki.

II. OPREDELITEV OBMOČJA RAZISKAVE

Pri proučevanju smo se naslonili na omejitev območja hribovskega kmetijstva, ki se po ustaljeni geografski metodologiji pričinja s 600 m nadmorske višine (Meze 1980, 145). K hribovskim kmetijam prišteva dr. Meze vse kmetije, ki leže nad to nadmorsko višino, ne glede na morfološke značilnosti pokrajine, torej sodijo v to skupino tudi alpske doline, kjer sta dom in kmetijsko zemljišče v ravnem dolinskem dnu. Poleg tega pa prišteva k hribovskemu kmetijstvu tudi tista območja, ki sicer leže pod 600 m nadmorske višine, vendar je povprečni nagib zemljišča večji od $11,5^{\circ}$ in torej onemogoča mehanizirano obdelavo.

Za omejitev gorskega prostora po zgoraj navedeni metodologiji smo se odločili zato, ker s tem zajamemo pretežno ves gorski svet Slovenije, obenem pa tudi območja, kjer se uveljavljajo v odvisnosti od naravnih pogojev^{zg} gorski svet značilne naselbinske in gospodarske oblike. S tem se navezujemo na opredelitev gorskega prostora, ki zajema v Sloveniji ves Alpski svet in predalpske pokrajine kot tudi del dinarsko-kraškega sveta.

Opredelitev na osnovi kmetijske dejavnosti izhaja iz dejstva, da je za gorski prostor značilna oblika gospodarske dejavnosti prav kmetijstva, ki predstavlja tradicionalno in še danes prevladujočo obliko človekovega poseganja v pokrajino. Prav zaradi pomembnega vpliva naravnih razmer, ki niso značilna le za gorski svet ampak jih najdemo tudi v vseh hribovitih pokrajinah Slovenije, je v zadnjih petnajstih letih ob naraščajočem razvoju ravninskih predelov republike, prišlo do zaostajanja v razvoju hribovitih pokrajin, povezanega s splošnim zaostajanjem v razvoju zasebnega sektorja kmetijstva.

Da bi olajšali obravnavo problematike, smo se odločili prikazati odprta vprašanja na nivoju večjih družbenopolitičnih skupnosti kot so občine, ki v pretežni meri obsegajo hribovita in gorska območja.

Takšen pristop nam je narekovalo tudi zbiranje statističnega gradiva, saj smo osnovne kazalce prikazali lahko samo na ravni občin. S tem je sveda v določeni meri zmanjšana relevantnost teh kazalcev za problematiko hribovitih in gorskih predelov, vendar bi zbiranje podatkov po posameznih naseljih predstavljalo preobsežno nalogo.

Pri omejitvi obravnavanega območja smo se oprli tudi na opredelitev območih hribovskega kmetijstva, kot jo je pripravila skupina avtorjev Kmetijskega inštituta Slovenije. (Gliha et.al. 1980, 2-3). Naše proučevanje je zajelo 24 slovenskih občin, ki obsegajo 41,7% celotne površine Slovenije. Občine, ki obsegajo hribovita in gorska območja smo razdelili v tri območja, ki temelje na pokrajinski členitvi slovenskih pokrajin; to so

- I. koroško-savinjsko-zasavsko območje
- II. Osrednjealpsko območje
- III. Notranjsko območje

V prvo območje spadajo občine: Dravograd, Hrastnik, Kamnik, Laško, Litija, Mozirje, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec, Trbovlje, Velenje, Zagorje. Drugo območje sestavljajo občine Idrija, Jesencie, Radovljica, Škofja Loka, Tolmin, Tržič. Tretje območje pa tvorijo občine Ilirska Bistrica, Cerknica, Kočevje, Logatec, Postojna in Ribnica.

S takšnim okvirom raziskave smo seveda izpustili nekatera območja, ki imajo tudi hribovski značaj kmetijstva, kot na primer območja Banjščic, Suhe krajine, Gorjancev, osrednjega dela Kozjanskega, Haloz in vzhodnega dela Pohorja. Vendar menimo, da takšen izbor ne spreminja osnovnih ugotovitev, ki naj bi jih podala naloga na nivoju Slovenije.

III. GLAVNE ZNAČILNOSTI GORSKEGA PROSTORA

Osnovne značilnosti, ki tudi opredeljujejo pojem gorskega prostora ali hribovitih pokrajin, je velika reliefna razgibanost in razčlenjenost po višini. Predvsem so opazne izrazite relativne višinske razlike, ki so posledica velike reliefne energije hribovitih predelov. Značilne so velike višine in nagnjenost pobočij pod velikimi naklonskimi koti. Zaradi reliefa in višine spremenjeni in ostrejši klimatski pogoji, izraženi predvsem z zniževanjem temperature z naraščanjem višine, večjo količino padavin v deževnih obdobjih ter obilnejšimi snežnimi padavinami z daljšim trajanjem snežne odeje, dodatno razlikujejo gorski in hribovski svet od ravninskih predelov. S specifičnimi morfološkimi oblikami in klimatskimi pogoji je povezana tudi skromnejša pedološka osnova, prsti je manj in bolj izprazna je. Posledica vseh teh elementov so skromnejši vegetacijski pogoji, ki nudijo osnovo predvsem rasti gozdov in travišč, ki so tudi omejeni z višino.

Opredeljevanje posameznih prirodnogeografskih elementov za območje gorskega in hribovitega sveta Slovenije na tem mestu ni potrebno, ker je bilo to podrobneje storjeno že v drugih raziskavah, ki so zbrane in dostopne širši javnosti.

Hitreje kot prirodni elementi se spreminjajo značilnosti družbeno-ekonomskih elementov v pokrajini, njihov vpliv na smeri razvoja pa tudi lažje opredelimo in ovrednotimo v krajših časovnih obdobjih, zato bomo podrobneje osvetlili te elemente gorskega prostora.

Gorski svet zaradi svojih znanih značilnosti predstavlja določeno oviro za nemoten razvoj človekovih dejavnosti, predvsem za bivanje in delo. Ta negativni vpliv se kaže zlasti v naselbinski strukturi, za katero je značilna poselitev v obliki razloženih naselij, zaselkov in samotnih kmetij. Takšna oblika poselitve je posledica manjšega proizvodnega potenciala gorskega prostora, ki je zahteval večje velikosti gospodarskev za pokrivanje osnovne kmetijske proizvodnje.

Naselitev je v gorskem svetu predvsem omejena z višino, ki v Sloveniji ne sega preko višine 1350 m. Ker so imele kmetije v srednjem veku osnovo v gojenju žit, se višina agrarne poselitve navadno ujema z višino, do katere žita še tako redno dozore, da se jih solaca gojiti. Pri tem je izraziteje višinsko omejena ozimna kot navaja Gams (1960, str. 64). Ta se pokriva z višinsko mejo agrarne poselitve na jugovzhodnem Pohorju, v povirju Keže na Koroškem sega v višino 1000 do 1200 m, v povirju Pake in Mislinje do 1100 m, na južni strani Kamniških Alp do 1000 m, medtem ko se na visokih kraških planotah pojavlja med višinami 850 in 950 m. Povezava med višinsko mejo gojenja in uspevanja ozimne ter višinsko mejo agrarne poselitve pada v smeri proti Panonski nižini in proti morju. Kot pojasnjuje Gams, je zniževanje proti vzhodu in proti morju klimatsko pogojeno. Vendar bi višino naselitve lahko obrazložili samo s podrobno študijo po pokrajinah ali manjših območjih, kar pa ni naš namen.

Zanima nas predvsem spreminjanje gospodarstva, torej človekove dejavnosti v gorskem svetu, ker je le-to povezano z naselitvijo. Stopnje njegove preobrazbe pa nam kažejo, kateri elementi so imeli pomembno vlogo pri ohranjanju posameznih oblik gospodarstva v gorskem svetu.

Kljub različnim prirodnim in družbenim pogojem velja za gorski svet značilno zaporedje spreminjanja posameznih faz gospodarske dejavnosti ali usmeritve. Prevladujoča dejavnost v teh prirodno zahtevnih razmerah je bila in ostaja kmetijstvo, ki je seveda tesno povezano z gozdarstvom. Višina in razgiban relief, z ravninskim svetom le v dnu dolin, niso nudili osnov za obsežnejšo poljedelsko proizvodnjo. Zato je bilo za gorski svet značilno živinorejsko-poljedelsko kmetijstvo z ustvarjanjem tržnih viškov samo pri prodaji mesa in mlečnih izdelkov, kot tudi lesa. Vendar je bil prvotno gozd podrejen tej vrsti kmetijstva in v velikem obsegu izkrcen.

Slabše možnosti za komunikacijo z dolino so mnogo prispevale k ohranjanju tradicionalnih oblik kmetijske proizvodnje, ki je bila predvsem usmerjena v proizvodnjo za dom. To velja predvsem za kmetije, ki leže v višjih delih gorskega sveta Slovenije.

Nižje ležeče hribovske kmetije so imele več možnosti za tržno usmeritev proizvodnje oz. za opuščanje kmetijstva kot glavnega vira dohodkov, saj so imeli prebivalci več možnosti za zaposlitev v industrijskih krajih v ravnini ali dolini. Povsem drugačen je bil seveda položaj kmetij v dnu dolin, ki jih glede na lego še prištevamo k hribovskim kmetijam. Tu so bile možnosti boljše, vendar odvisne od posestne razdrobljenosti in velikosti parcel.

Skromnejši prirodni pogoji so narekovali značilno usmeritev kmetijske proizvodnje v živinorejo, saj je majhen obseg obdelovalnih površin zadostoval predvsem za proizvodnjo hrane. Pržne viške kmetijske proizvodnje je predstavljala in tudi danes predstavlja vzreja živine, predvsem mlečne, s proizvodnjo mleka in mlečnih izdelkov. Šele v zadnjem desetletju se izvaja načrtno usmerjanje kmetij v živinorejsko tržno proizvodnjo, kot eksistenčno bazo za kmečko prebivalstva gorskih in hribovskih predelov.

V tej fazi tudi ni bilo pomembnejših razlik v gospodarski moči, glede na velikost posesti, saj je bilo značilno, da je na prirodno ugodnejših območjih prevladovala manjša zemljiška posest. Osnovna orientacija kmetijstva pa je bila polikulturalna proizvodnja za dom, z majhnim obsegom tržne proizvodnje.

Splošni gospodarski razvoj je povzročil naglo naraščanje vrednosti lesa in lesnih izdelkov. Vedno večja vrednost lesa je povzročila velike razlike v gospodarski usmeritvi posameznih kmetij, glede na različne prirodne pogoje in velikost posesti oziroma deleža gozda. Z gospodarskim razvojem povezana deagrarizacija, ki je sicer počasneje segala v gorski svet, je privedla do preslajanja kmetij in njihovega prehajanja v nekmečke roke. S tem se je pričela diferenciacija namembnosti površin, vse prirodno slabše površine je zajelo zaraščanje z gozdom, pravitako pa se je pričela preusmeritev ~~z~~asti večjih kmetij ob zgornji meji poselitve v gozdarstvo. Manjše kmetije so zaradi manjše posesti in s tem gozda ohranile tradicionalno usmeritev. S tem ko je gozd dobil večji pomen in postal važen vir dohodkov se glede na velikost gozdne posesti začne močna socialna diferenciacija med kmeti v gorskem svetu.

Povojni hiter družbeno ekonomski razvoj je z zmanjševanjem pomena kmetijske proizvodnje na račun industrializacije kot osnove za gospodarsko rast, privedel do močnejšega uveljavljanja deagrari- zacije v gorskem svetu. Del prebivalstva je poiskal zaposlitev v bližnjih obratih lesne industrije, drugi del pa se je odseljeval iz gorskih območij v večje zaposlitvene centre v dolinah. V zadnjih petnajstih letih so za razvoj kmetijskega gospodarstva v gorskem svetu značilni naslednji elementi:

- a) Ozelenjevanje obdelovalnih površin, kjer so slabši prirodni pogo- ji predvsem z zaraščanjem gozda na travnikih in pašnikih, medtem ko se njive opuščajo v pašne površine. Prav tako se uveljavlja spreminjanje namembnosti obdelovalnih površin v predelih z rela- tivno ugodnejšimi prirodnimi razmerami in prevladuje manjša posest. Zaradi preslojevanja prebivalstva in odseljevanja mladine se njivske površine opuščajo, narašča pa delež travnikov, pašnikov in gozdov.
- b) Opuščanje prehrabnih rastlin je povezano z zmanjševanjem šte- vila prebivalstva in pa preslojevanjem kmečkih gospodinjev, ki so ohranila le osnovno proizvodnjo za dom, sicer pa se usmerjajo v pašno-košni sistem kmetovanja.
- c) Padanje števila živine je značilno za ves gorski svet Slovenije. Najvažnejša panoga živinoreje ostaja govedoreja s poučarjeno mlečno proizvodnjo, medtem ko je ovčereja skoraj izginila kot ži- vinorejska panoga in se pojavlja le na Polminskem. Osnovna krmna baza so pašniki, povečini nenegovani, le majhen del pa odpade na doma proizvedene krmske rastline.
- d) Preusmerjanje kmečkih gospodarstev v vsem gorskem svetu, zlasti v tistih predelih, ki imajo slabše prirodne pogoje. Značilno za območja z večjo posestjo je usmerjanje v gozdarsko - živinorej- sko proizvodnjo, medtem ko se manjše kmetije preslojujejo in si zagotavljajo dodaten vir dohodka iz svojih gozdov. V bližini večjih naselitvenih jeder in mest ali ustrezne predelovalne in- dustrije se ohranja usmeritev v mlečno živinorejsko proizvodnjo

oziroma rejo živine za zakol. Vedno bolj se uveljavlja v območjih kjer je urejena kooperantska proizvodnja usmerjanja kmetijske proizvodnje v smeri, ki imajo optimalne možnosti za razvoj glede na obstoječo posestno strukturo, velikost posesti in prirodne pogoje. Proces je v tem času privedel do močnega zmanjšanja števila prebivalstva, predvsem pa do preslojitve prebivalstva, kar omogoča večjo produktivnost posameznih kmečkih gospodarstev, vendar ob zagotovitvi ustrezne velikosti površin in infrastrukturnih objektov.

Učinki gospodarskega razvoja Slovenije so počasi prodirali v gorski prostor, vendar ne vedno v pozitivnem smislu. Sproščanje kmečke delovne sile za neagrarne poklice je v prvi fazi predstavljalo razbremenitev proizvodnih potencialov gorskega sveta. Toda danes že opažamo posledice nenacrtnega izseljevanja prebivalstva iz gorskih območij. Neustrezna demografska struktura, predvsem sestavljena iz starejšega prebivalstva, danes ne pomeni možnosti za enostavno oživljanje gorskega sveta.

Gorski prostor je izgubljal na pomenu kot kmetijski prostor zlasti zaradi naglega širjenja deagrarrizacije. Proizvodnja kmetijskih pridelkov je v tem območju zahtevala večja vlaganja kot v ravnini, kjer so se zaradi opuščanja obdelovalnih površin povečevale travne površine in tako nadomestile nekdanjo proizvodno navezanost dolinskega kmetijstva na hribovsko. To je dobro razvidno iz upadanja števila aktivnih planin in v zmanjševanju obsega živinske črede na planinah, kot tudi v spremembi njene strukture v korist jalovne živine.

V zadnjem obdobju je še bolj narastel pomen gozda kot pomembnega vira dohodkov za hribovske kmetije. Gozdovi, ki pokrivajo v Sloveniji več kot polovico vse površine gorskega prostora, predstavljajo pomemben produkcijski potencial za gospodarstvo gorskih območij. Pomen gozda je opazen tako za družbeni sektor kot zasebni sektor gospodarstva, saj v gorskem svetu predstavlja edini zanesljivi stalni vir dohodkov. Razvita je ustrezna mreža primarne predelave lesa, ki jo sestavljajo predvsem žage v posameznih območjih, vezane na večje gozdne sestoje, ki pripadajo območnim gozdnim gospodarstvom. Gozdovi

v gorskem svetu so bili vse do danes izkoriščani predvsem za pridobivanje lesa, medtem ko je bila primarna vloga gozdov kot varovalnih elementov za ohranitev sedanjega okolja, postavljena v ozadje. Položaj se je v zadnjih letih spremenil v načrtno izkoriščanje gozdov s predvidenim obsegom izsekavanja in pogozdovanja z namenom vzdrževati ravnotežje v tem občutljivem biotopu, je prispevalo k funkcijski opredelitvi gozda v gorskem svetu.

Povečevanje obsega gozdov je povezano z opuščanjem travnih in pašnih površin, vendar nekontrolirano zaraščanje ne vodi k širjenju kvalitetnih gozdov. Kljub temu, da je zagotovljena varovalna in proizvodna funkcija gozdov in je gospodarjenje z gozdovi poverjeno gozdno gospodarskim organizacijam, združenim kmetom in samoupravnim interesnim skupnostim za gozdarstvo, ni povsod izveden nadzor nad širjenjem manjvrednega mladega gozda, ki se pojavlja ob spremembah namembnosti posameznih kmetijskih površin.

Za gorski in hriboviti svet je posebej pomembna varovalna funkcija gozda, ki ščiti kulturno pokrajino pred uničevanjem s strani erozije, ki je v gorskem svetu močnejša, njeni učinki pa so obsežnejši ter težje odpravljeni. Da bi lahko ustrezno združevali primarno - varovalno in sekundarno - lesno proizvodno vlogo gozdov, je treba gospodarjenje z gozdovi usmerjati preko takšnih sistemov gospodarjenja, ki upoštevajo poleg teh vidikov tudi ekonomske, na osnovi katerih naj se zagotovi način ustvarjanja sredstev za gospodarjenje, ki bi moral temeljiti na ekoloških in vegetacijskih lastnostih gozda v gorskem svetu.

Osnovna značilnost družbeno ekonomskega razvoja gorskega prostora je ohranjanje kmetijstva kot osnovne gospodarske dejavnosti, ki se dopolnjuje z gozdarstvom in v zadnjih dvajsetih letih tudi s širjenjem turistično-rekreacijske dejavnosti. Takšna razvrstitev dejavnosti glede na njihov pomen ne izhaja iz njihovega ekonomskega učinka na položaj gospodarstva v gorskem prostoru, ampak je naslonjena na vrednotenje pomena posameznih dejavnosti za ohranitev poselitve in kulturne pokrajine v gorskem prostoru. S tega vidika je kmetijstvo edina stalna oblika gospodarske dejavnosti, vezana na človekovo prisotnost v gorskem svetu, medtem ko sta ostali dve predvsem sezonskega značaja, kar še posebej velja za turistično-rekreacijsko dejavnost.

IV. NEKATERE DEMOGRAFSKE DETERMINANTE HRIBOVskega OBMOČJA V SLOVENIJI

Deagrarizacija ter depopulacija z drugimi negativnimi demografskimi tendencami kmečkega prebivalstva so bolj ali manj zajele celotno Slovenijo. Med posameznimi deli Slovenije so sicer razlike, vendar so te v doseženi stopnji razkroja klasične strukture kmečkega prebivalstva le izraz različnih faz razkroja. V grobem bi lahko po tendencah deagrarizacije delili Slovenjo na tri tipe območij. Najnižjo fazo razkroja agrarne strukture prebivalstva klasične agrarne družbe so desegla tista hribovska gorska območja, ki so izven območij dnevne migracije delovne sile, zaposlene v nekmetijskih dejavnostih. Najvišjo fazo razkroja agrarne strukture kmečkega prebivalstva so desegla območja ravninskih delov ter tista območja hribovitega sveta Slovenije, ki so že vključena v dnevno migracijo delovne sile. Poleg teh dveh tipov obstajajo še prehodna območja, na katerih so zasebni kmetijski obrati na ugodnejših prirodnih tleh za kmetijsko proizvodnjo, z boljšo zemljiško posestno strukturo ter v kooperaciji s kmetijskim družbenim sektorjem.

Deagrarizacijo v demografskem pogledu karakterizira v vsem razdobju po drugi svetovni vojni na eni strani hitro upadanje kmečkega prebivalstva, na drugi strani pa oblikovanje neustrezne demografske strukture prebivalstva; oboje je v ozki povezanosti s spreminjanjem načina izrabe zemlje. Zaradi prehajanja kmetov v nekmečke poklice, prehaja tudi kmečka zemlja v roke nekmetov. Ker demografskih procesov v okviru kmetijskega prebivalstva nismo dovolj intenzivno spremljali v procesih preusmerjanja kmetijske proizvodnje in v načinu izkoriščanja zemlje, se je v okviru zasebnega sektorja, zlasti v hribovskih območjih, močno znižala vrednost kmetijske proizvodnje. Obsežna območja Slovenije so desegla že tako visoko fazo deagrarizacije, da je zemlja v rokah nekmečkih gospodinjev, ostarelih kmetov, kmečkega gospodarja brez gospodinje, ali pa celo v rokah kmečkega gospodinjstva, ki nima naslednika.

Podrobne raziskave vzrokov in posledic deagrarizacije ter razkroja demografske strukture kmečkega prebivalstva za sedanje razmere kmetijstva v Sloveniji so v našem inštitutu v teku in bodo imele svojo prioriteto v našem srednjeročnem programu.

Predhodno opisane procese deagrarizacije in razkroj demografske strukture kmečkega prebivalstva spremlja naš inštitut dve desetletji. Vendar intenzivnost raziskav še daleč ni bila taka, da bi nam lahko služila za osnovo pri oblikovanju projektov, potrebnih za preoblikovanje kmetijstva v njegovem celotnem kompleksu. Zlasti bi bilo potrebno proučiti vse tiste dejavnike, ki lahko direktno ali indirektno prispevajo k taki preureitvi kmetijstva, ki bi preprečila nadaljnje neracionalno zaraščanje kmetijskih površin z gozdom ter zanemarjanje kmetijskega izkoriščanja po naših dosedanjih pojmovanjih na površinah, neprimernih za kmetijstvo. Izkušnje kažejo, da bo treba zaradi prirodne raznolikosti, različno intenzivnih vplivov neagrarnih dejavnosti na kmetijski prostor ter različne razvitosti infrastrukture, potrebne kmetijstvu, nujno pripraviti več različnih modelov prestrukturiranja kmetijskega gospodarstva. Nekateri izkušnje iz dosedanjih družbenih posegov v kmetijstvo kažejo, da nismo mogli biti dovolj uspešni prav zato, ker v svojih zasnovah nismo dovolj upoštevali specifičnosti posameznih delov Slovenije, kar se najbolj odraža v sedanjih tendencah preobrazbe kmetijstva, tako v socialnem kot prostorskem pogledu.

Da bi lahko na območju Slovenije natančneje opredelili problematiko hribovskih območij, ki so danes v proizvodnem smislu manj konkurenčna od ravninskega ali dolinskega sveta, moramo kot eno izmed meril za tako opredelitev upoštevati tudi demografsko determinanto. V ta namen je bila opravljena analiza in opredelitev tipov demografskih območij po gibanju števila prebivalstva, deležu kmečkega prebivalstva, rodnosti in umrljivosti, prirodni rasti prebivalstva in migracijskem saldu na primeru hribovskega sveta.

Za Slovenijo kot celoto velja, da je bila v razdobju 1953 - 1979 po rasti prebivalstva močno zdiferencirana, enako pa velja tudi za naše obravnavano območje. Od 24 analiziranih občin izkazuje 19 občin porast, 4 stagnacijo in 2 nazadovanje števila prebivalstva.

Kot osnovno determinanto demografske analize smo upoštevali gibanje števila prebivalstva v obdobju 1953-1979 in smo glede na dobljene rezultate najprej razdelili vseh 24 občin na pet skupin. Kot kriterij za določitev 5 kategorij nam je služil indeks gibanja prebivalstva v obdobju 1979/53 za celotno Slovenijo, ki je znašal v tem obdobju 123,8. Tako smo dobili skupino občin, kjer je bila intenzivnost naraščanja števila prebivalstva v tem obdobju nad slovenskim povprečjem, skupino občin, kjer rast ni dosegla slovenskega povprečja, a je število prebivalstva še naraščalo, skupino občin, kjer je število prebivalstva stagniralo in skupino občin, kjer je število prebivalstva v tem obdobju upadlo:

Indeks gibanja števila prebivalstva 1979/1953	občine
več kot 150	Velenje
od 125,1 - 150,0	Jesenice, Radovljica, Tržič, Ravne, Kamnik
123,8	SR Slovenija
od 102,6 - 125,0	Škofja Loka, Logatec, Dravograd, Slovenj Gradec, Zagorje, Hrastnik, Kočevje, Postojna, Cerknica, Ljutiča, Trbovlje in Laško
od 97,5 - 102,5	Idrija, Ribnica, Mozirje, Radlje ob Dravi
pod 97,5	Tolmin, Ilirska Bistrica

Poleg gibanja števila prebivalstva smo upoštevali še naslednje pokazatelje: naravno gibanje prebivalstva /nataliteta, mortaliteta, prirodni prirastek/, mehansko gibanje prebivalstva /priselitve, odselitve, migracijski saldo/, gostoto prebivalstva in strukturo prebivalstva /po aktivnosti in tipih gospodinjstev/. Pri tem moramo že naprej opozoriti, da nam statistični podatki še daleč ne osvetle dejanske krize v izrabi kmetijske zemlje v kmetijski zasebni produkciji, ne osvetle nam tudi dejanske krize v demografski strukturi kmečkega prebivalstva. Analize statističnih materialov na nivoju občin nam namreč ne morejo opredeliti dejanskega stanja za hribovska območja občin, saj so skupek podatkov z demografsko zelo različnih območij mest, obmestij in agrarne periferije, za katera veljajo različni demografski režimi. Zato je prikaz dejanskega stanja s statističnimi podatki na nivoju občin v veliki meri odvisen od deleža mestnega prebivalstva po posameznih občinah. Natančnejša analiza tendenc demografskega razvoja hribovskih območij nam je dala naslednje rezultate:

1. Podatki za obdobje 1953 - 1979 kažejo, da izstopa občina Velenje, ki ima v okviru 24 analiziranih občin največjo rast prebivalstva /indeks 79/53 200,3/. Velik porast prebivalstva od 17.693 leta 1953 na 35.439 leta 1979 ni le posledica visokega prirodnega prirastka /v obdobju 1969/1978 je znašal 12,0 %/, ampak tudi posledica močnega priseljevanja prebivalstva /migracijski saldo 1969/1979 je 17,8 %/ predvsem v občinski center Velenje in Šoštanj, ki privabljata veliko število, v glavnem mlajše delovne sile. Temu primerno visoka je tudi gostota poselitve na km², ki je leta 1978 znašala 194,7 prebivalcev na km². Pri tem je potrebno poudariti, da to še zda-

leč ne velja za hribovski svet, ki je v povprečju mnogo redkeje poseljen kot Velenjska kotlina. Gostota prebivalstva ni le odraz omenjenih dejavnikov, temveč nanjo vplivajo tudi procesi preslojevanja prebivalstva, ki se najbolj odražajo v upadanju deleža kmečkega prebivalstva, oziroma v gibanju števila kmečkega prebivalstva. Vsaka preslojitev prebivalstva, zlasti v hribovskem svetu, povzroča poleg deagrarizacije navadno tudi depopulacijo. Prav gotovo je današnje stanje v občini Velenje odraz vseh teh procesov. To nam potrjujejo tudi podatki, da je delež kmečkega prebivalstva upadel že poč slovensko povprečje, saj je leta 1971 znašal le še 8,6 %, leta 1953 pa 26,0 %. Drugače povedano, indeks gibanja kmečkega prebivalstva v obdobju 1953 - 1971 je znašal 54,4.

Do podobnih zaključkov pridemo, če zasledujemo gibanje števila gospodinjstev. V obdobju 1961/1971 se je delež kmečkih gospodinjstev zmanjšal od 10,6 % na 3,1 %, delež mešanih delavsko-kmečkih od 12,1 % na 6,4 %, delež nekmečkih pa je porastel od 77 % na 90,5 %.

2. V naslednjo skupino občin, ki izkazuje rast števila prebivalstva nad slovenskim povprečjem /indeks 1979/85 je bil za SR Slovenijo 123,8 / spadajo občine: Jesenice, Radovljica, Tržič, Ravne, Kamnik. Tudi v tem primeru gre za gospodarsko bolj razvite občine SR Slovenije. Porast števila prebivalstva moramo v občinah Radovljica, Tržič in Kamnik pripisati visokemu prirodnemu prirastku /1969/78 je znašal 6,4 - 9,5 %/ in pozitivnemu migracijskemu saldu /1969/78 je znašal 0 - 10 %/, v občinah Jesenice in Ravne pa je negativni migracijski saldo /v obdobju 1969/78 znašal - 2,6 do - 5,0 %/ zmanjševal sicer visok

prirodni prirastek. Zanimivo je, da se negativni migracijski saldo pojavlja v občinah, ki ju je zgodaj zajel proces industrializacije in povzročil razvoj takih panog, ki nudijo zaposlitev le enemu delu prebivalstva /moški delovni sili/, zato je verjetno prebivalstvo zaradi neustrezne strukture delovnih mest odhajalo na delo ali se celo izselilo izven matične občine.

Da je v občinah te skupine že zgodaj prišlo do razvoja industrije in s tem povezane industrializacije, nam potrjuje tudi podatek o gibanju števila kmečkega prebivalstva v letih 1953/1971, ki kaže, da je bil delež kmečkega prebivalstva že leta 1953 zlasti v občinah Jesenice, Tržič in Ravne sorazmerno nizek. V občini Jesenice se je znižal do leta 1971 od 5,9 % /leta 1953/ na 2,3 % /leta 1971/, v občini Tržič od 12,3 % /leta 1953/ na 4,5 % /leta 1971/ in v občini Ravne na Koroškem od 17,0 % /leta 1953/ na 7,5 % /leta 1971/.

Temu primerno je bilo tudi gibanje števila kmečkih in delavsko-kmečkih gospodinjstev v obdobju 1961-1971, ki je sicer postopoma še upadalo, vendar pa počasneje kot v ostalih obravnavanih občinah. Na račun preseljevanja teh dveh tipov gospodinjstev in priseljevanja nekmečke delovne sile pa je naraščalo število nekmečkih gospodinjstev, kar kaže indeks gibanja nekmečkih gospodinjstev za obdobje 1961-1971 : Jesenice 105,9, Radovljica 132,7, Tržič 120,1, Kamnik 143,9, Ravne 115,3. Za primerjavo naj navedemo, da je znašal indeks gibanja nekmečkih gospodinjstev v istem obdobju za območje vseh 24 analiziranih občin 132,3, medtem ko je bilo

slovensko povprečje 140,9. Ta podatek znova dokazuje, da se je delež kmečkega prebivalstva leta 1953 v občinah te skupine že močno približal deležu kmečkih prebivalcev leta 1971 za celotno SR Slovenijo oziroma je bil že nižji od deleža kmečkega prebivalstva leta 1971 v SR Sloveniji.

3. Skupino občin, kjer je število prebivalstva v obdobju 1953/79 sicer še naraščalo, vendar stopnja naraščanja ni dosegla slovenskega povprečja, k predstavljajo naslednje občine: Škofja Loka, Logatec, Dravograd, Slovenj Gradec, Zagorje, Hrastnik, Kočevje, Postojna, Cerknica, Litija, Trbovlje in Laško. Zanimivo je, da se šele v tej skupini pojavijo občine notranjskega območja in Zasavje. Analiza naravne rasti prebivalstva v zadnjem desetletju je pokazala, da izstopata občini Škofja Loka, ki ima visoko nataliteto /18,0 ‰/ in zelo nizko mortaliteto /8,9 ‰/ in temu primerno visok prirodni prirastek /9,2 ‰/ in občina Logatec z višjo nataliteto /19,8 ‰/, nekoliko višjo mortaliteto kot Škofja Loka /11,6 ‰/ in temu razmerju primerno visokim prirodnim prirastkom /7,7 ‰/. V vsem ostalih občinah te skupine se prirodni prirastek giblje od 0,1 do 6,5 ‰. Pri tem je značilno, da nataliteta povprečno za 3 ‰ presega mortaliteto. Seveda pa na gibanje števila prebivalstva poleg prirodne rasti vpliva tudi mehansko gibanje - migracije prebivalstva. Razen v občinah Škofja Loka in Logatec je odseljevanje presešlo priseljevanje. Podatki so pokazali, da je bilo najmočnejše odseljevanje iz občin Litija /-2,6/, Trbovlje /-3,0/ in Laško /-2,6 ‰/. Temu primerna je danes tudi gostota prebivalstva, ki je leta 1978 izmed vseh 24 obravnavanih občin ravno v občinah Postojna, Cerknica in Kočevje najnižja, saj je znašala leta 1978 v postojnski in cerkniški občini le 20 - 40 ljudi na km²,

kar je približno enako občinam Tolmin, Ilirska Bistrica in Mozirje, to je občinam, ki smo jih po naših kriterijih o gibanju števila prebivalstva v obdobju 1953-1971 uvrstili v skupino občin s stagnacijo oziroma nazadovanjem števila prebivalstva.

Če primerjamo občine te skupine s predhodno, vidimo, da so v povprečju gospodarsko manj razvite. Temu primeren je tudi delež kmečkega prebivalstva, ki je bil leta 1971 najvišji v občini Litija /24,2 %/, v občinah Škofja Loka, Logatec, Postojna, Cerknica in Laško pa se je delež približal slovenskemu povprečju, saj je znašal leta 1971 od 15,1 do 20,0 %. Najnižji je bil v zasavskih občinah Zagorje, Trbovlje in Hrastnik, kjer se je gibal od 2,0 do 10,6 %. Za te občine velja glede upadanja deleža kmečkega prebivalstva enako kot za občine prejšnje skupine. V občinah Hrastnik in Trbovlje je bil namreč delež kmečkih gospodinjstev že leta 1953 zelo nizek /8,1 % oziroma 4,3 %/.

Podobno sliko nam nudijo podatki o gibanju števila kmečkih gospodinjstev v obdobju 1961-1971. Najmočneje se je le-to zmanjšalo v občinah Trbovlje; Hrastnik, Cerknica in Škofja Loka. V omenjenih občinah je indeks gibanja kmečkih gospodinjstev v obdobju 1961-1971 padel pod 50, ali drugače povedano, v občini Škofja Loka se je njihov delež znižal od 13,9 % /leta 1961/ na 6,2 % /leta 1971/, v občini Trbovlje od 1,9 % /leta 1961/ na 0,7 % /leta 1971/, v občini Hrastnik od 2,8 % /leta 1961/ na 0,9 % /leta 1971/ in v občini Cerknica od 22,7 % /leta 1961/ na 10,1 % /leta 1971/. Nasprotno je delež nekmečkih gospodinjstev v obdobju 1961-1971 v vseh občinah te skupine naraščal in presegal 70 %, medtem ko je delež mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev v istih občinah upadel.

4. V skupino občin, kjer je prebivalstvo v obdobju 1953/1971 stagniralo sodijo občine Idrija, Ribnica, Mozirje in Radlje ob Dravi. Samo ena od naštetih občin /Radlje ob Dravi/

je dosegla v zadnjem desetletju prirodni prirastek SR Slovenije, pri kateri je znašal 7,5 ‰. Ostale tri občine so imele nižji prirodni prirastek /od 2,6 do 6,5 ‰/. Nataliteta se je v povprečju dvigala med 14 in 16 ‰, mortaliteta med 9,9 in 13 ‰. Prirodna rast prebivalstva v občinah omenjene skupine bi še zadoščala za rast prebivalstva, če se vzporedno z njo ne bi krepil proces odseljevanja. To je privedlo do zelo nizkega migracijskega salda, ki v občini Radlje ob Dravi dosega celo -9,2 ‰ /slovensko povprečje v zadnjem desetletnem obdobju je bilo 2,6 ‰, povprečje za obravnavanih 24 občin pa 0,1 ‰, kar gre na račun občin prve in druge skupine, v katerih priseljevanje presega odseljevanje/. Delež kmečkega prebivalstva v omenjeni skupini se giblje od 17,2 do 27, ‰ leta 1971, kar pomeni, da v občinah Ribnica, Mozirje in Radlje delež presega slovensko povprečje za leto 1971 /20,4 ‰/. Kot za vse doslej obravnavane občine, velja tudi za te štiri občine, da je v obdobju 1961 - 1971 upadalo število kmečkih in delavsko-kmečkih gospodinjstev, naraščalo pa število nekmečkih gospodinjstev. Medtem ko je znašal delež kmečkih gospodinjstev leta 1961 od 20 do 26 ‰ in delež nekmečkih gospodinjstev istega leta od 38 do 63 ‰, se je delež kmečkih gospodinjstev znižalo do leta 1971 na 7,8 do 13,4 ‰ ter delež nekmečkih gospodinjstev do istega leta povečal zna 70,3 do 80,0 ‰.

5. V zadnjo skupino, kjer je število prebivalstva v obdobju 1953-1979 upadalo, sodita občini Tolmin in Ilirska Bistrica. Od vseh analiziranih občin se pokaže najslabše stanje v občini Tolmin, kjer mortaliteta v desetletnem obdobju 1968 - 1979 presega nataliteto za 1,5 ‰, kar pomeni, da je prirodni prirastek negativen. To dejstvo krepí še negativen migracijski saldo, ki je v istem desetletju znašal - 5,3 ‰. Za spoznanje ugodnejše stanje je v občini Ilirska Bistrica, kjer je prirodni prirastek sicer pozitiven /2,2 ‰/, migracijski saldo pa prav tako negativen /-2,7 ‰/. V obeh občinah je delež kmečkega prebivalstva leta 1971 presegel slovensko povprečje /20,4 ‰/ in sicer je znašal v občini Tolmin

22,2 % in v občini Ilirska Bistrica 21,5 %. Kljub agrarnemu značaju je delež kmečkega prebivalstva v obdobju 1953 - 1971 močno upadel od 51,7 na 22,2 % v občini Tolmin in od 50,1 % na 36,8 % v Ilirski Bistrici, delež nekmečkega prebivalstva pa se je v istem obdobju zvišal v občini Tolmin od 48,3 % na 77,8 %, v občini Ilirska Bistrica pa od 49,9 % na 78,5 %.

Zanimivo je, da se v nobeni od analiziranih občin, niti v občini Tolmin niti v občini Ilirska Bistrica, ki imata najslabšo demografsko strukturo v obdobju 1961 - 1971, ni večalo število mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev, temveč celo upadalo.

Če pa na koncu upoštevamo še povprečje za vseh 24 občin, ugotovimo, da je število prebivalstva med leti 1953 in 1978 napredovalo za 16,5 % /v SR Sloveniji za 23,8 %/, število gospodinjstev v istih 24 občinah pa za 21,9 % /v SR Sloveniji za 25,4 %/. Rodnost, umrljivost in prirodna rast je v povprečju prav tako v občinah z izrazito hribovskim značajem kmetijstva izenačena s povprečnim stanjem celotne Slovenije. V obravnavanih občinah znaša rodnost 16,4 %, umrljivost pa 10,2 %. Tako tudi skoraj ni razlik med prirodno rastjo prebivalstva v občinah z izrazito hribovskim značajem kmetijstva in celotne Slovenije; v teh občinah je bila v razdobju 1969 - 1978 prirodna rast 6,2 % v Sloveniji pa 6,3 %. Na prvi pogled dokaj ugodna slika se bistveno spremeni, če upoštevamo že omenjeno dejstvo, da gre tu za občinska povprečja in da so v teh 24 občinah prisotne tendence koncentriranja prebivalstva, zlasti v okolici občinskih središč /npr.: Velenje, Kamnik, Jesenice in Ravne na Koroškem, itd/ in istočasno tendence k razseljevanju in redčenju prebivalstva na obsežnih območjih hribovskega sveta, ki pa v obravnavanih občinah zavzema pretežni del.

Na območju 24 analiziranih občin je od leta 1953 - 1971 nazadoval odstotek kmečkega prebivalstva od 33,0 %

na 14,3 % in s tem dosegel nižjo stopnjo deleža kmečkega prebivalstva od slovenskega povprečka, ki je znašal leta 1971 20,4 %. V celoti pa je v tem obdobju število kmečkega prebivalstva v omenjenih občinah upadlo za 47,9 %.

Vendar so pri tem zelo velike razlike med posameznimi občinami /še večja pa so znotraj občin/, saj imajo npr. občine Hrastnik, Trbovlje in Jesenice manj kot 3 %, občine Ribnica, Ilirska Bistrica, Tolmin, Slovenj Gradec, Radlje, Mozirje in Litija pa celo več kot 20 % kmečkega prebivalstva. Če bi razpolagali s podatki o kmečkem prebivalstvu v letu 1980, in to po starostnih skupinah, bi lahko ugotovili vsaj za eno tretjino nižji odstotek kmečkega prebivalstva, zelo nizek odstotek kmečkega prebivalstva v starosti od 20 - 30 let ter nižji odstotek žensk od moških. Najbrže se ne bi dosti zmotili, če bi postavili trditev, da je v tej starostni skupini le okrog 5 % aktivnega kmečkega prebivalstva. Če bi analizirali še število dijakov, ki se na srednjih šolah izobražujejo za kmetijski poklic, in tistih, ki so stari od 14 - 18 let in so ostali doma na kmetiji, bi ugotovili zelo nizko število. Takšna dejstva narakujejo neugodno prognozo deleža aktivnega kmečkega prebivalstva v naslednjem desetletju.

Tendence prehajanja kmečke zemlje v roke nekmetov nam zelo nazorno ilustrirajo podatki o strukturi gospodinjstev, ki jih lahko delimo v tri skupine: na kmečka, delavsko-kmečka in nekmečka gospodinjstva. V celotni Sloveniji se je zmanjšalo število kmečkih gospodinjstev med letoma 1961 - 1971 na 43 %, v občinah z izrazito hribovskim značajem kmetijstva pa za 51,5 %. V teh občinah je bilo leta 1961 še 14,4 % kmečkih gospodinjstev, leta 1971 pa le še 6,5 %. Delavsko-kmečkih gospodinjstev je bilo leta 1961 18,2 %, leta 1971 pa 10,7 %. Medtem ko je bilo še leta 1961 v rokah kmečkih in delavsko-kmečkih gospodinjstev 39.654 kmetij, je bilo leta 1971 v njihovih rokah le še 22.436 kmetij. Občine Hrastnik, Ravne na Koroškem, Trbovlje, Jesenice in Tržič so imele leta 1971 manj kot 3 % kmečkih gospodinjstev, od teh so imele leta 1971 občine Hrastnik, Trbovlje in Jesenice le še okoli 1 % kmečkih gospodinjstev. Če predvide-

vamo, da se je število kmečkih gospodinjestev do leta 1980 zmanjšalo najmanj za eno tretjino, potem nam ta podatek pove, kako majhen obseg površin kmetijske zemlje je ostal v rokah demografsko funkcionalni kmečkih gospodinjestev. Računati moramo, da je med kmečkimi gospodinjestvi vsaj polovica takih, ki so sestavljena iz ostarelih članov odnosno nimajo mlajše gospodinje, pri ostali polovici kmečkih gospodinjestev pa je velik odstotek takih, ki nimajo naslednika - gospodarja.

Za kmetijsko gospodarstvo je pomemben tudi podatek o gostoti poseljenosti prebivalstva na km². V tuji literaturi se namreč srečamo z ugotovitvijo, da je za normalno življenje prebivalstva z urejeno socialno in tehnično infrastrukturo potrebna minimalna gostota s tridesetimi ljudmi na km², češar mnoga alpska in predalpska hribovita območja Slovenije ne dosegajo. S povečanjem števila prebivalstva se je povečala gostota v občinah z izrazito hribovskim značajem od 46 prebivalcev na km² leta 1953 na 53,6 prebivalcev na km² leta 1978, v SR Sloveniji pa za znatno več, od 74,3 prebivalcev na km² leta 1953 na 92,0 prebivalcev na km² leta 1978. Da so ti podatki samo povprečje za 24 analiziranih občin oziroma za celotno SR Slovenijo, nam kažejo podatki, da je do leta 1978 upadla gostota prebivalstva na 30 ali pod 30 prebivalcev na km² v občinah Mozirje in Tolmin. Skupna značilnost pri gostoti prebivalstva na km² je v tem, da imajo občine alpskega in predalpskega sveta znatno večjo gostoto kot občine notranjskega območja. Na notranjskem območju je znašala povprečna gostota prebivalstva na km² tako leta 1953 kot leta 1978 le okoli 30 prebivalcev. V kolikor bi preračunali gostoto prebivalstva na km² po izvenmestnih območjih, bi bržkone ugotovili, da ima obsežen del Slovenije gostoto poseljenosti na km² znatno pod 30 prebivalcev, ponekod pa celo močno pod 20 prebivalcev.

V hribovskem svetu lahko sledimo pospešeni deagrarizaciji, ki se kaže z odseljevanjem prebivalstva, v nazadovanju števila kmečkega prebivalstva, staranju kmečkega prebivalstva in s prehajanjem kmetijske zemlje v roke delavsko-kmečkega in nekmečkega prebivalstva. V hribovitih predelih obravnavanih občin lahko računamo, da je med kmečkim prebivalstvom zelo nizek odstotek aktivnih kmetov v starosti od 20 - 30 let, med katerimi je več moških kot žensk. Število kmečkih gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi se je v zadnjih dveh desetletjih zelo hitro krčilo. Med letoma 1960 in 1970 je število teh upadlo za polovico, od leta 1970 do danes pa lahko računamo, da je število kmečkih gospodinjstev ponovno upadlo za polovico, hkrati pa se še postaral. Odstotek kmečkih gospodinjstev brez mlajših gospodinj se je še povečalo. V skoraj vseh hribovskih območjih obravnavanih občin lahko sledimo negativnemu migracijskemu saldu ter večji umrljivosti od rodnosti. Gostota prebivalstva na km² se je na obsežnih območjih Slovenije zmanjšala že do tako kritične meje, da je vprašljivo nadaljnje obvladovanje prostora in s tem kmetovanja. Z razseljevanjem in odmiranjem prebivalstva sta se osiromašili socialna in tehnična infrastruktura.

Neugodna zemljiška struktura, neugodna struktura kmečkega prebivalstva po starosti in spolu na hribovitih območjih, ki so za kmetijstvo manj ugodna ter slaba opremljenost s socialno in tehnično infrastrukturo, vodi v zadnjem desetletju k hitremu opuščanju planinskih pašnikov, senožeti, pa tudi h krčenju obdelave njivskih površin ter s tem povezano k manjšanju obsega kmetijske proizvodnje, kakor tudi k upadu živinoreje. Tak proces vodi k razkroju kulturne pokrajine, prisoten pa je tudi v obmejnih območjih. Tudi z vidika splošnega ljudskega odpora bi bilo potrebno posvetiti tej problematiki posebno pozornost.

V. PLANINSKO PAŠNIŠTVO KOT ELEMENT GOSPODARSKE STRUKTURE GORSKEGA SVETA

Planinsko pašništvo, ki v gorskem svetu predstavlja dopolnilno gospodarsko dejavnost v pokrajini, doživlja v zadnjem desetletju temeljite spremembe, ki so posledica spremenjenih družbeno-ekonomskih struktur in odnosov. Tradicionalna oblika planinskega pašništva vedno bolj izgublja na pomenu, medtem ko se vedno bolj uveljavljajo druge dejavnosti, povezane predvsem z izrabo prostega časa. Alpski prostor, v katerem se srečujejo navedene dejavnosti, predstavlja v sodobnem gospodarstvu zaviralni element, ki vpliva na počasnejši razvoj gorskih območij.

Že v preteklosti so značilne naravne razmere omogočale le skromne oblike kmetijstva, ki se je v vsem območju Alp usmerilo v značilno mlečno živinorejo. Za to obliko kmetijske produkcije je gorski svet nudil dovolj obsežne travne in pašne površine. Kmetijska proizvodnja poljščin je v alpskem prostoru omejena le na dna dolin in položnejša pobočja, ki pa so po svojem obsegu zadoščale le za osnovno proizvodnjo hrane. Zato je bilo z gospodarskega stališča potrebno izkoriščati tudi višje ležeče naravne pašnike, ki lahko v poletnem obdobju kljub kratki vegetacijski dobi nudijo zadostno in kakovostno pašo. S planinsko pašo si je kmečko gospodarstvo povečalo svojo produkcijsko sposobnost, saj je v dolini pridelano krmo lahko prihranilo za zimo, s tem pa je bila dana osnova za povečanje števila živine. Planinsko gospodarstvo je bilo torej od začetka, pa do danes sestavni del kmetijskega gospodarstva v dolini in zato je njegov gospodarski položaj predvsem odraz stanja kmetijstva v dolini.

Sodobni procesi socialno ekonomske preobrazbe pokrajine so seveda posegli tudi v tradicionalno agrarna območja gorskega sveta. Deagrarizacija je povzročila naglo pre-

slojevanje kmečkih gospodinjestev v polkemčka, katerim je dohodek iz kmetijstva pomenil v večini primerov le postranski vir zaslužka, le v kolikor ni bila takšna usmeritev izraz tradicionalne navezanosti na zemljo. Zmanjševanje obsega kmetijske proizvodnje je vedno bolj vodilo k opuščanju tistih njenih oblik, ki so zahtevale večjo stopnjo angažiranosti posameznih gospodarjev. Ekstenzivni način kmetijske proizvodnje, je ob večji uporabi mehanizacije in umetno proizvedene živinske krme privedel do zmanjševanja števila živine v dolini in na planinah. Čeprav je planinska paša pravtako ekstenzivna oblika kmetijske proizvodnje, pa je bil eden od glavnih vzrokov za njeno opuščanje v zmanjševanju staleža živine kot tudi v pomanjkanju ustrezne delovne sile za planinsko pašo, mlekarstvo in sirarstvo.

Povojni gospodarski razvoj Slovenije, katerega osnovni cilj je bila čim hitrejša industrializacija gospodarstva je seveda pospešil tokove socialne transformacije kmečkega prebivalstva in vodil k postopnemu opuščanju kmetijske proizvodnje prav v gorskih tradicionalno agrarnih predelih. Planinsko pašništvo, ki je bilo značilno za gorska območja je namreč predstavljalo obliko tradicionalnega kmetijstva z maksimalno izrabo zemlje. Sodobna usmeritev kmetijske proizvodnje na najugodnejše in tehnološko nezahtevne površine je torej zmanjšala pomen planinskega pašništva. V kolikor se je oblika planinske paše še obdržala, je bil to odraz prisotnosti tradicionalnega elementa v kmetijstvu. LČeprav lahko trdimo, da prav planinsko pašništvo predstavlja zelo primerno obliko živinorejske proizvodnje v pogojih polkmečke socialne strukture prebivalstva. Potrebna bi bila le pravilna organizacija paše in ustrezna opremljenost planin, ki bi tako razbremenila gospodarja pri njegovem delu na kmetiji in mu omogočila polnejšo izrabo prostega časa.

Ugotovimo lahko, da gorski sezonsko poseljen svet nad zgornjo mejo poselitve doživlja izredno močne spremembe v zadnjih desetletjih. Nove dejavnosti vnašajo v ekološko izredno občutljiv svet vrsto manj znanih in predvsem neupoštovanih problemov. Pri tem se zlasti mnogokrat zanemarja odnos med novo porajajočimi se dejavnostmi in planinskim pašništvom, ki nimajo navadno prav nasprotujoče si prostorske zahteve. Šele v zadnjem času smo priča prvim poizkusom dopolnjevanja različnih gospodarskih dejavnosti v gorskem svetu, ki naj bi omogočile obojestransko nemoteno rast. Nove dejavnosti, ki iščejo lokacijo v dosedaj izključno planinam namenjenemu svetu so predvsem turistični, športno-rekreacijski objekti, sekundarna počitniška bivališča ter razne infrastrukturne naprave. Vse omenjene dejavnosti so vezane na kulturno pokrajino in so torej izraziti porabniki prostora, medtem ko je planinsko pašništvo predvsem negovalec kulturne pokrajine. Saj čiščenje pašnikov, urejevanje dostopnih poti, izgradnja pastirskih objektov in njihovo vzdrževanje pomenijo osnovo za naselitev vseh preje omenjenih dejavnosti iz sfere prostega časa in rekreacije. Propadanje planinskega gospodarstva pomeni izgubo vrednosti in pomena gorskega sveta za celo vrsto dejavnosti gospodarskega in negospodarskega značaja. Predvsem bi bila to izguba potencialnih kmetijskih površin za potrebe živinoreje, z zaraščanjem in opuščanjem paše se zmanjša turistična privlačnost gorskega sveta, prav tako pa se zmanjša vrednost tega prostora za potrebe splošnega ljudskega odpora.

Slovenski alpski svet je po svojih naravnih značilnostih in gospodarskemu razvoju soroden drugim delom Alp. Tudi v našem gorskem svetu je v okviru tradicionalnega kmetijstva imelo veliko vlogo planinsko pašništvo. Vendar so močne socioekonomske spremembe v sistemu gospodarjenja s prostorom privedle pravtako do opuščanja planinske paše, ki pa v našem primeru ni bilo preprečevano s strani kmetijskih organiza-

cij oziroma ustreznih dejavnikov. V drugih evropskih državah, katerih teritorij sega na območje Alp, so bili prav tako priča enakim procesom, kot se zdaj odvijajo pri nas, vendar so z ustrezno akcijo in pospeševanjem planinske paše uspeli vsaj deloma zadržati opuščanje planin. V Sloveniji se v zadnjem času kažejo določene tendence k ponovni oživitvi planinskega gospodarstva v območjih, ki imajo za to obliko kmetijstva izrazito ugodne naravne pogoje, to sta občini Tolmin in Mozirje. Vendar ostaja zaenkrat nerešen problem delovne sile, saj je število kmečkega prebivalstva močno zmanjšano, poleg tega pa tudi močno ostarelo in ne predstavlja več delovnega potenciala za kmetijstvo. Na osnovi raziskav, ki jih je opravil Inštitut za geografijo na območju občine Tolmin, se je pokazalo, da je glavni rezervoar kmečke delovne sile z ustrezno starostno strukturo v izredno velikem številu polkmečkih gospodinjestev. Odprto pa ostaja vprašanje nadaljnjega preslojevanja mladine, ki ima ob povečanih možnostih raznovrstnega izobraževanja še več priložnosti zapustiti domače polkmečko gospodinjstvo. Da bi ljudi pritegnili k sodelovanju v planinski paši, pa je treba modernizirati celoten kompleks elementov, ki jih razumemo pod pojmom planinsko gospodarstvo. Tu pa se pojavi vprašanje investicij. Modernizacija mora namreč zajeti vse, od izboljšanja dostopnih poti na planino, ureditve modernih pašnikov-čredink z sistemom poti za gnojenje, moderne stane za živino in pastirske stane z ustreznim komfortom, ureditev molznih naprav in s tem povezano oskrbo z električne energije.

Planinsko pašništvo je bilo nekdanj razširjeno v vsem slovenskem alpskem svetu, ki zajema 3 % celotnega nacionalnega teritorija in predstavlja 58.030 ha površine, od tega je bilo leta 1973 le 14.782 ha izkoriščenih za pašnike, do

danes pa se je ta številka še močno zmanjšala. Deagrarizacija je s preobrazbo kmetijstva v dolini in opuščanjem njivskih površin privedla tudi do opuščanja visokogorskih pašnikov. Tako so ostale aktivne le tiste planine, ki nudijo izrazito ugodne pogoje, pa še na tistih je bilo število živine močno zmanjšano. Vidimo, da je imela odločilno vlogo pri opuščanju planin transformacija, ki jo je doživelo kmetijstvo po vojni z uvajanjem sodobnih metod proizvodnje.

Deagrarizacija in odhajanje aktivne kmečke delovne sile v druge poklice sta pospešila vedno močnejše usmerjanje in specializacijo proizvodnje na preostalih kmečkih gospodarstvih. Glede na naravni potencial, ki nudi le malo ravninskega sveta za njive, se je ob pomanjkanju delovne sile razmahnila živinoreja. Osnova zanjo so hlevi in pa pašno-košni sistem pridelovanja krme, ki je zavzel površine prejšnjih njiv. Število živine se je sicer stalno povečevalo, vendar zaradi povečane proizvodnje krme, paša na planini ni bila več potrebna. Zato je število živine na večini planin močno upadlo.

Poleg tega je bil velik problem tudi delovna sila za planino, saj so na pašo odhajali le starci. Tudi družbeni interes za planinsko gospodarstvo ni bil prisoten, zato se je večkrat pojavljalo vprašanje investicij za vzdrževanje objektov, brez katerih si je nemogoče zamišljati življenje v težkih pogojih. Vse to so tudi vzroki za nadaljnje opuščanje planin v alpskem svetu.

Nekdaj močne po svoji gospodarski vlogi, so se morale planine opuščati, ker je bila proizvodnja v dolini ekonomičnejša. Za slovenski alpski svet je značilno opuščanje za vsa območja planinskega gospodarstva, s to razliko da se je paša koncentrirala na posameznih večjih in naravno ugod-

nejših planinah. Če pogledamo kako je potekal proces opuščanja planin med letoma 1966 in 1973 kot jih navaja M. Vojvoda vidimo, da je bilo največ planin opuščenih v planinskem območju Baške grape in Selške doline, malo močnejše je potekalo opuščanje v Savinjskem planinskem območju in Bovškem planinskem območju. Stagnacija števila planin je v tem obdobju značilna le za planinsko območje severovzhodnih Karavank, medtem ko se je število planin zmanjševalo tudi v drugih planinskih območjih od Bohinjskega, Tolminskega, Dolinskega, Blejskega, Menine, Jezerskega in Kamniških Alp ter Srednjih Karavank.

V splošnem je bil proces dokaj hiter saj je leta 1966 od skupno 532 planin obratovalo le še 405 ali 76,1 %, leta 1973 pa jih je obratovalo 325 ali 61,1 % glede na predvojno stanje. Samo med letoma 1966 in 1973 je bilo opuščenih 80 planin, trend nazadovanja je bil torej tako hiter, da je M. Vojvoda v svoji študiji napovedal, da ob taki stopnji nazadovanja leta 2001 v Sloveniji ne bo niti ene planine več. Planine, ki so obdržale svojo gospodarsko funkcijo pa skušajo ob preostalem živinskem staležu zagotoviti lastno ekonomsko osnovo.

Za planinsko pašništvo v Sloveniji lahko ugotovimo, da gre njegov razvoj v smeri opuščanja majhnih, odmaknjenih in slabo opremljenih planin, da se število živine zmanjšuje skoraj na vseh planinah in da je planinski personal ostarel in ga je tudi težko dobiti, v mnogih primerih pa morajo pasti živino udeleženci planinske paše sami zaradi česar jim planine pomenijo dodatno delovno obremenitev.

Vendar pa se mora družba že sedaj zavedati dejanskega pomena planin saj se te vključujejo v sistem polifunkcijske

izrabe prostora in to ravno v času poglobljajoče se ekološke krize, naraščajočih problemov v proizvodnji hrane in nastajanju koncepta splošnega ljudskega odpora ter povečanega zanimanja za kulturno dediščino naroda. Gorski svet, ki je sicer zaradi svojega značaja neprimeren za poselitev, nam prav s planinami omogoča uresničitev razvoja posameznih dejavnosti zlasti turistično-rekreativne. Tudi z vidika kmetijstva predstavljajo planine še vedno potencialne pašne površine. Prav tako pa so planine, ki s svojim gospodarstvom in objekti nudijo možnosti za postojanke, pomembne z vidika splošnega ljudskega odpora. Iz navedenih razlogov je razvidno, da dileme o ohranitvi občasno izkoriščenega gorskega sveta za planinsko pašništvo ni in da je nujno potrebna ohranitev določene oblike kulturne pokrajine kot jo predstavljajo planine. Postavlja se samo vprašanje o načinu njihove ohranitve.

Dosedanji posegi, ki so bili uporabljeni v Alpah za ohranitev planinskega pašništva so obsegali naslednje rešitve:

- regresiranje oz. plačevanje celotnih vzdrževalnih del na planinah
- dajanje gospodarske pomoči dobro pripravljenim načrtom za kar najbolj gospodaren način izrabe planinskih pašnikov;
- prepustitev gospodarskega razvoja sedanjim in potencialnim porabnikom površin na planinah.

Prvi način zahteva izredna finančna vlaganja, za katera nismo dovolj bogati in za katera ni garantirana pravilnost investicij. Uporabljajo ga v skrajnih primerih le nekatere gospodarsko najbolj razvite dežele kot na primer ZRN. Drugi

način je najsprejemljivejši za naše razmere in je bil že uporabljen na primeru občine Tolmin, vendar ni bil izveden do konca, ker sama priprava načrtov in usklajevanje med kmetijskimi organizacijami, kmečkimi gospodarji, različnimi skupnostmi /za urejanje hudournikov ipd./ zahteva velika sredstva, ki jih slabše razvite občine ne zmorejo same. Tretji pristop k reševanju problematike planinskega pašništva uporabljamo pri nas vsa leta po vojni in to brez večjih uspehov, saj je usoda planin v zasebnih rokah in ponavadi ni dolgotrajna, ker je tudi pomoč le občasna.

Kmetijska politika kot odraz splošnih družbeno ekonomskih gibanj je bila in bo eden izmed odločujočih elementov v razvoju planinskega gospodarstva. Povojna industrializacija je sovpadala z agrarno reformo, ki je z ukinitvijo planinskih agrarnih skupnosti in prehodom lastništva gorskih pašnikov na družbeni sektor porušila osnove dotedanjemu tradicionalnemu načinu planinskega gospodarstva v obliki pašnih skupnosti. Dotedaj skrbno razdeljene pašne pravice in obveznosti so s tem prenehale ter bile prenešene na pašne odbore, ki so jih sestavljali vsi zainteresirani za planinsko pašo. Ti odbori so imeli osnovno pomanjkljivost, da niso bili kreditno sposobni za modernizacijo planinskih obratov in ostale infrastrukture, pomembne za to zvrst gospodarjenja. Nedvomno je na opuščanje planinske paše vplivala tudi prepoved gozdne paše, da j so bile mnoge, zlasti nižje in dostopnejše planine, locirane sredi gozdov in so jih zato morali opustiti. Tako se je z ukinitvijo gozdne paše skrčil pašni teritorij, z gozdom zarasle pašne površine pa so bile vključene v gozdne površine. Ukinitev pašnih skupnosti je namreč privedla do zanemarjenosti čiščenja pašnih površin in to je še pospešilo zaraščanje gorskih pašnikov, ker so se že med vojno mnoge površine močno zarasle. Vpliv tega odloka je bil

dvojen, saj se je zaradi pomanjkanja sredstev in propadanja objektov na planinah opuščala planinska paša, kar je imelo za posledico zaraščanje planin, te pa so kasneje s prepovedjo gozdne paše in novo razmejitvijo med gozdnimi in pašnimi površinami še dodatno izgubile na pomenu.

Današnji položaj kmetijstva z izrazito tržno orientacijo proizvodnje je sicer sprožil vse procese opuščanja manj rentabilnih oblik vendar se v zadnjem času vedno bolj uveljavlja tudi zavest, da je nujno ohraniti vse potencialne kmetijske površine, zaradi povečanih potreb po hrani in zato se znova postavlja vprašanje oživljanja planinskega pašništva. Ob tem je pomembno dejstvo, da se odgovorni dejavniki zavedajo pomena sodobno urejenih planinskih pašnikov s pripadajočimi objekti, ki omogočajo visokoproduktivnost v ekstenzivnih pogojih gospodarjenja v gorskem svetu. Zato se za obnovo planin pristopa k pripravi strokovnih načrtov za sanacijo. Morda ostaja edini pereč problem, položaj kmetijstva v dolini, ki pa je ključnega pomena. Moderna oblika živinoreje, ki je vezana na sodobne hlevske kapacitete in pašno košni sistem z dodajanjem močnih krmil, zagotavlja namreč zadostne tržne viške in ne predstavlja velike obremenitve za kmečko gospodarstvo, četudi je to v rokah mešanih gospodinjstev.

Zato je za obnovitev planinskega gospodarstva odločilnega pomena podrobna proučitev vseh elementov planinske paše od naravnih razmer do socialne strukture prebivalstva v dolini in obsega živinorejske proizvodnje. Poznavanje naravnih razmer je odločilnega pomena za odločitev o vrsti planine, saj različna kvaliteta travne ruše odloča o usmeritvi planin v mlečno oziroma jalovno živino. Naravne razmere vplivajo tudi na dostopnost planin in možnost ureditve ustreznega dostopa. Dostopnost je pomembna predvsem za mlečne planine,

ker se v nekaterih območjih mleko dnevno odvaža v dolino in se ne predeluje na planini. Za takšno obliko proizvodnje je velikokrat odločilno pomanjkanje ustrezno kvalificirane delovne sile, predvsem sirarjev ali pa velike potrebe mlečno predelovalne industrije. Mnogokrat ipa odločitev za predelavo mleka v dolini narekujejo neustrezne higienske razmere v planinskih obratih, ker se v planini izdelani mlečni izdelki ne bi smeli prodajati v organizirani trgovski mreži.

Poseben problem današnjega položaja planinskega gospodarstva je pomanjkanje ustrezne delovne sile. Dejstvo je, da je zmanjševanje števila kmečkega prebivalstva močno vplivalo na naraščanje problemov v zvezi z delovno silo na planinah. Nekdaj tradicionalni poklici kot so bili sirarji, majerji in majerice so že skoraj izumrli, in še tisti redki strokovno usposobljeni delavci so danes stari povprečno že več kot 65 let. Preslojevanje kmečkega prebivalstva in zmanjševanje interesa za delo na kmetiji pri mladem prebivalstvu je tudi eden od vzrokov za pomanjkanje delovne sile, še posebej, ker je takšno delo sezonskega značaja in ne zahteva posebne kvalifikacije. Različne variante, ki so jih predlagali v planinskih območjih, da bi v času paše na planinah poslali na planino delavce iz neposredne proizvodnje, ki so za takšno delo zainteresirani, niso natele na ugoden odmev v delovnih organizacijah. Zato ostaja vprašanje delovne sile še naprej odprto, rešujejo pa ga ostareli pastirji in za redno delo nezmožni ljudje, ki jim delo na planini pomeni sezonsko obliko zaposlitve in preživljanja.

Opuščanje planinske paše se najmočneje kaže v zmanjševanju števila živine, ki se letno prepase na posameznih planinah.

Spremembe v odnosu do planinskega gospodarstva pa se kažejo tudi v usmeritvi planin. V preteklosti je glavnino črede predstavljala mlečna živina, ki še danes prevladuje na večini planin, spremembe v smeri povečevanja števila jalovne živine v planini pa moremo šteti kot začetek opuščanja funkcije planine. Povečan delež jalovne živine pomeni namreč večjo ekstenzivnost planine, saj niso več potrebni majerji in sirarji, zato je skromnejši tudi sam planinski inventar. Poleg tega pa pomeni to tudi zmanjšan interes živinorejcev za planinsko pašo. Razlike seveda obstoje, vendar je nasproten pomen povečevanja števila jalovne živine na planinah pozitiven le v tistih območjih, ki so usmerjena predvsem v vzrejo živine za zakol. Planinska paša v tem primeru pomeni možnost za povečanje obsega gospodarjenja. V zadnjem času je na Tolminskem sicer prišlo do poizkusa oživljanja planinske paše s pomočjo mlade jalovne živine iz drugih primorskih občin, predvsem Vipavske in sežanske.

Sedanjih procesov v planinskem gospodarstvu ne moremo opredeliti za vse slovensko območje planinskega pašništva, ker za to nimamo dovolj zbranih podatkov, lahko pa na primeru tolminskega pašnega območja prikažemo, kako se je nadaljeval razvoj planinskega gospodarstva na tem območju. Prav na primeru tolminskega se je pokazalo, kako so z vidika načrtovanja razvoja planinskega gospodarstva pomembne analize socialnodemografskih struktur prebivalstva v dolini. Zato bi na kratko poskušali podati povezavo med procesom deagrarnizacije na primeru spreminjanja socialne strukture gospodinjstev v dolini in opuščanjem oziroma zmanjševanjem živinskega fonda na planinah.

Osnovna analiza odnosa rasti števila goveje živine in aktivnega kmečkega prebivalstva v razdobju 1961-71 za Tolminsko kaže, da število živine upada počasneje kot pa število

aktivnega kmečkega prebivalstva. Živinoreja je namreč tista kmetijska panoga, ki se ohranja do zaključne faze deagrarizacije gospodinjstva. Kajti reja govedi preneha šele zaradi smrti ali fizične izčrpanosti najstarejših članov gospodinjstva, ko ti n e morejo več skrbeti za živino. Izginjanje kmečke delovne sile s preslajanjem kmečkih gospodinjstev pomeni prenos funkcije nosilca kmetijske proizvodnje na mešani delavsko-kmečki tip gospodinjstva, ki pa je v večini primerov brez aktivne kmečke delovne sile oziroma je ta močno ostarela. Taka socialna in starostna struktura ne nudi možnosti za uvajanje sodobnih oblik kmetijske proizvodnje. Predzadnja faza deagrarizacije v kateri se mešana gospodinjstva še vedno ekstenzivno ukvarjajo z živinorejo je za razvoj kmetijstva izredno pomembna. Mladim je treba nuditi ugodne pogoje za kmetovanje na sodobnih osnovah z možnostjo, da si izboljšajo življenjski standard. Kmetijstvo v zasebnem sektorju temelji namreč na tradicionalni agrarni strukturi /majhne kmetije z razdrobljenimi parcelami, neustrezno polikulturno usmeritvijo/ kar onemogoča gospodarno kmetovanje. Vendar je prav preslojevanje kmečkega prebivalstva pripeljalo do uveljavljanja posodobitve kmečkega načina življenja in proizvodnje, v smeri zložbe parcel, skupinskih hlevov in ekstenzivne oblike kmetovanja. Omenjenim spremembam je botrovala zahteva po koriščenju prostega časa, ki se je utrdila med mlajšimi polkmeti, ki se hočejo izenačiti z delavci zaposlenimi izven kmetijstva. Kmetijstvo na Tolminskem še vedno ohranja svojo tradicionalno funkcijo oblikovalca kulturne pokrajine, vendar je zasluga za ohranitev dokaj močne živinorejske proizvodnje v dobro organizirani kmetijski infrastrukturi, ki jo predstavljajo odkupne postaje za mleko in živino, svetovalna služba, mlečno-predelovalna in klavniška industrija.

Spremembe v načinu življenja in gospodarski umserjenosti polkmečkih gospodinjstev nastajajo na osnovi ekstenzivnega kmetovanja. Pojav reagrarizacije je izredno redek, zato ni mogoče računati na kmetijsko produkcijo zunaj obstoječega kmečkega demografskega potenciala. Vse spremembe v dolinskem gospodarstvu se še potencirano kažejo pri planinskem pašništvu. Predvsem so vidne v zmanjševanju števila živine na posameznih težje dostopnih in naravno manj primernih planinah ter v spreminjanju strukture živine na planini. Pomanjkanje delovne sile vodi namreč v opuščanje paše mlečne živine, ki zahteva tudi sicer večja vlaganja v izgradnjo planinskih objektov.

Vprašanje ohranitve planinske paše je neločljivo povezano s kmetijsko proizvodnjo v dolini, vendar bi ob primerni organizaciji moglo planinsko gospodarstvo kot dopolnilna oblika ohranjevati kmetijsko proizvodnjo v dolini.

Osnovne značilnosti, planinskega gospodarstva in njegovega položaja v povojnem razvoju v Sloveniji, ki so bile prikazane nam povedo, da je sedanji položaj in razvoj še vedno preveč vezan na zasebno pobudo posameznikov in da so se le v tolminski in moziški občini načrtno organizirali v akciji za sanacijo planin. Planinski območji v teh dveh občinah sta sicer najpomembnejši in tudi najobsežnejši v Sloveniji, vendar glede na velik odstotek gorskega sveta smatramo, da bi bila tudi za druga območja potrebna družbena akcija za rešitev teh vprašanj.

Možnih načinov za reševanje planinskega gospodarstva je več, omenimo pa naj le alternativo, ki daje možnost zasebnemu sektorju ali pa velikim gorskim obratom v družbeni lasti. Zlasti slednja varianta je vprašljiva; ob odločitvi za prvo, pa je potrebno dobro poznavanje sociodemografske strukture prebivalstva v dolini in pa pripravljenost

družbe za dodatne premije tistim kmetovalcem, ki bi se odločali za planinsko pašo. Takšna usmeritev, bisseveda tudi razbremenila gospodarstvo v dolini, ker gospodarjem ne bi bilo potrebno skrbeti za živino.

Subvencioniranje planinskega pašništva je vpeljano že v nekaj alpskih državah, kot na primer v Zvezni republiki Nemčiji in Avstriji, kjer se zavedajo pomena ohranitve planinskega sezonsko poseljenega sveta za potrebe različnih dejavnosti v prostoru.

Smotrno sanacijo pa moremo pričakovati le v primeru, da bodo podrobno proučeni vsi prostorski in družbeni elementi planinskega gospodarstva, njegova odvisnost od dolinskega gospodarstva in možnosti za povezavo kmetijske funkcije s turistično. Ugotoviti je potrebno tudi pripravljenost družbenega sektorja za vključevanje v planinsko gospodarstvo in na skupnih osnovah pripraviti koncepte preureditve planinskega ombočja, ki naj bi z obnovljeno gospodarsko funkcijo pripomoglo k ohranjanju kulturne pokrajine v gorskem svetu.

VI. KMETIJSTVO V GORSKEM PROSTORU

Kot tradicionalna oblika gospodarske dejavnosti v gorskem prostoru, je to kmetijstvo tudi ohranilo značilnosti tradicionalnega kmetijstva, ki je na sedanji stopnji agrotehničnega in tehnološkega razvoja izven razvojnega interesnega območja družbenega kmetijstva.

Območje hribovskega kmetijstva zajema po oceni za leto 1978 (površine 24 občin s pretežno hribovskim značajem) 41,7% od vse površine SR Slovenije. Kmetijska zemlje je znotraj tega območja 280.648 ha ali 33,2% od površine gorskega prostora oziroma 31,6% vse kmetijske zemlje v SR Sloveniji. Torej gre za pomemben kmetijski potencial, vendar je struktura površin znotraj njega povsem različna od povprečka za Slovenijo, saj je delež njiv v gorskem prostoru le 17% (v SRS 29%), prav v njegovem alpskem delu pa le 9,6%, vse skupaj predstavljajo 18,5% vseh slovenskih njivskih površin. Glede na to, da naravne razmere ne omogočajo vinogradništva in sadjarstva, prevladuje travnat svet, travnikov in pašnikov.

Delež zemljišč v družbeni lasti je v gorskem prostoru sorazmerno visok, saj znaša pri skupni površini 41,8%, pri kmetijski zemlji 23,0% in pri njivah 5,6%. Predvsem vpliva na tako visok delež družbenega sektorja lastništva velik delež gozdov in pašnikov v gorenjskih občinah, Tolmuskem, postojnski ter kočevski občini. Značilna struktura zemljiških kategorij v gorskem prostoru daje le-temu značaj govedorejskega območja, saj v strukturi odkupa kmetijskih pridelkov zavzema slabo polovico, medtem ko druga polovica odpade na odkup lesa. Delež odkupljenega mleka znaša 29,0% vsega odkupa v SR Sloveniji, delež pri odkupu živine je nižji in znaša 16,2%; največji delež pa ima odkup lesa 56,9% vsega odkupa v SR Sloveniji. Seveda moramo pri tem upoštevati dejstvo, da ves gorski prostor ne nudi enakovrednih pogojev za razvoj živinoreje in še posebej mlečne živinoreje. Leta 1978

je individualni odkup mleka v omenjenih 24 občinah znašal 63,1 mio litrov in pri tem je kar 14 mio litrov ali 22% vsega individualnega odkupa odpadlo na mozirsko in škofjeloško občino, medtem ko je obsežno območje hribovitega kraškega značaja na kočevskem ustvarilo le 1 mio liter individualnega odkupa.

Kljub temu visokim deležem, pa se število živine v gorskem svetu zadnjih dvajset let nenehno zmanjšuje. Tako se je na primer na območju občine Tolmin, ki sicer pospešuje kmetijsko proizvodnjo v gorskem prostoru, število goveje živine v tem obdobju zmanjšalo za polovico.

Vendar ostaja govedoreja osnovna panoga kmetijske proizvodnje v gorskem prostoru, ki nudi ob zadostni krmni bazi osnovo za nadaljnje usmerjanje kmetijske proizvodnje v govedorejo z izrazito tržnim značajem. Na prvem mestu ostaja prireja mleka, čeprav bi pričakovali ob sedanji socioekonomski strukturi gospodinjstev v gorskem svetu večji pomen prireje za meso. Takšna usmeritev ima več vzrokov, med katerimi je na prvem mestu finančna situacija, saj prireja mleka omogoča hitrejši obrat sredstev in redne mesečne dohodke. Drugi vzrok je relativno premajhna velikost kmetij v gorskem prostoru, ki ob delovno in dohodkovno ekstenzivnem pitanju (napram prireji mleka) ne omogoča polne zaposlitve in sigurnega dohodka za vse člane gospodinjstva. Pomemben vzrok so tudi nihanja cen za mleko in meso, kot tudi slabša povezanost z družbenim sektorjem in zato negotova oskrba s pitanci oziroma negotovost pri odkupu.

Zanimivo je, da kljub priporočilom rajonizacij kmetijske proizvodnje, ki predlagajo osredotočenje na mlečno govedorejo v ravninskih in lažje dostopnih območjih pitanje in mesno govedorejo pa v hribovitih in bolj oddaljenih območjih, prihaja do visoke stopnje koncentracije mlečne govedoreje v gorskem prostoru. Kmetijski inštitut navaja podatek, da je bilo leta 1978 v SR Sloveniji 54.267 kmetij in vključenih v organiziran odkup mleka, od tega je bilo 13.359 ali 24,6 % kmetij v gorskem prostoru.

Pri kmetijah, ki so oddale 10.000 do 20.000 litrov mleka je bil delež hribovskih kmetij 35,3%, v številu kmetij z več kot 20.000 litri letno oddanega mleka pa celo 42,0%.

Opremljenost kmetij v gorskem prostoru je v večini primerov slabša kot v ravninskih območjih, poleg tega pa zahtevajo posebni naravni pogoji specialne vrste strojev, ki so vezani na ozek spekter kmetijskih opravil. Z ozirom na usmerjenost kmetijske proizvodnje je večina kmetij opremljena z motorno kosilnico in manjšimi traktorji, ki pa niso primerni za sestavljanje linij za spravilo krme in lesa. Takšna opremljenost izhaja predvsem iz neustrezne in preskromne ponudbe na domačem trgu, poleg tega pa preskromne zavzetosti in strokovnosti pospeševalnih služb in kmetov.

Zaradi razpršene oblike poselitve je težavna tudi organizacija strojnih skupnosti ali pridelovalnih skupnosti. Tako je nabava strojev vezana na posamezne kmetije, ki zaradi zahtevnejših pogojev kmetijske proizvodnje in manjših tržnih viškov, ne ustvarjajo zadostne akumulacije za nabavo potrebnih strojev. Osnovanje strojnih skupnosti pa je vprašljiva tudi zaradi naravnih pogojev, saj na velikem deležu travnih površin ni mogoče uporabljati pobiralnih prikolic.

Uporabo strojev onemogoča tudi pomanjkanje dovoznih poti, ki bi bile sposobne vzdržati večje obremenitve, vlaganja v izgradnjo le-teh pa presegajo gospodarske zmožnosti posameznih kmetij v gorskem prostoru.

Pri opremljenosti kmetij za sodobno kmetijsko, predvsem živinorejsko proizvodnjo je posebnega pomena izgradnja, adaptacija in vzdrževanje vseh vrst gospodarskih objektov in komunalnih naprav. V velikem delu gorskega prostora, zlasti kjer prevladuje ostarelo kmečko prebivalstvo, je bilo za posodobitev gospodarskih objektov le malo storjenega, pa tudi sicer so npr.: hlevi običajno skromno opremljeni z napravami za mehansko molžo,

odstranjevanje gnoja, poleg tega tudi silažo iz silosov spravljajo pretežno ročno.

Dosedanji razvoj kmetijstva v gorskem prostoru je v smislu tehnološkega posodabljanja zajel najprej tiste kmetije, ki so imele največ naravnih in materialnih močností za usmeritev kmetijske proizvodnje. Šele v zadnjih nekaj letih sega družbena akcija usmerjanja kmetij na tiste kmetije, ki imajo manj ali pa nič lastnih močností za posodobitev in preusmeritev. To so predvsem kmetije, ki zaradi splošnega zaostajanja ekonomske moči kmetijstva v gorskem prostoru niso mogle slediti razvoju kmetijske proizvodnje na posameznih, za gorski prostor značilnih, gospodarskih področjih. V glavnem se je v tem prostoru uveljavilo usmerjanje kmetij v pašno-košni sistem govedoreje s poudarkom na prireji mleka, manj pa na prireji pitancev.

Intenzivnost proizvodnje je v gorskem prostoru omejena iz naravnih vzrokov, kot so večje strmine, plitva tla in krajša vegetacijska doba, ter zaostaja za dolinskimi in ravninskimi območji. Slovenije, k slabši izkoriščenosti kmetijskih površin prispeva tudi spreminjanje namembnosti posameznih zemljiških kategorij, zlasti s preraščanjem gozda na travnih in pašnih parcelah. Obremenitev kmetijskih površin z vidika govedoreje je opravil Kmetijski inštitut Slovenije, ki ugotavlja za gorski prostor razpon od 0,25 GVŽ do 1,50 GVŽ na hektar; ekstremne vrednosti dosega območje kočevske z 0,25 GVŽ/ha; najbolj intenzivna je kmetijska proizvodnja v gorskem svetu Zgornje Savinjske doline, ki dosega 1,5 GVŽ/ha; za tipično gorsko območje Škofjeloškega hribovja pa znaša 0,83 GVŽ/ha.

Proizvodnja je seveda odvisna tudi od zemljiško-posesstne strukture kmetijskih površin v gorskem prostoru. Med zemljiškimi kategorijami prevladuje kategorija travnikov in pašnikov, ki dosega tudi do 75% vseh kmetijskih površin posameznega posestva.

V povprečju imajo kmetije v gorskem prostoru tudi bolj strnjeno zemljišče, kar so narekovale naravne razmere. Da so povprečne velikosti kmetij večje, nam govori podatek, da je bilo v obravnavanem območju 24 občin v lasti občanov 30% vseh kmetijskih zemljišč v SR Sloveniji, obenem pa je znašal delež čistih kmečkih in mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev 18,1% od vseh gospodinjstev istega tipa v SR Sloveniji. Vendar velik del posesti odpade na gozdne površine, ki v višjih delih gorskega prostora predstavlja navadno več kot polovico kmetijskega zemljišča posameznega gospodinjstva, kar je značilno predvsem za območja Kobanskega, Pohorja ter Zgornje Savske doline; manjši pa je na Tolminskem in delu Kočevskega.

V izrabi kmetijskega zemljišča v gorskem prostoru se v zadnjem času kaže težnja po opuščanju obdelave obrobni in slabših zemljišč; kmetije, ki so ostale brez naslednika pa večinoma propadajo. Vendar ostaja lastništvo zemlje, ki prehaja v roke polkmečkih in nekmečkih gospodinjstev še vedno zelo zanimivo za lastnike nekmete, prav takšen odnos pa ovira načrtovano zemljiško politiko. Prav zaradi takšnega odnosa, se neobdelane površine v gorskem prostoru pojavljajo v večjem obsegu, interesa za zakup zemljišč je manj, volje za prodajo pa tudi ne. Na tak način se omejuje interes posameznih gospodarjev, ki so pripravljeni vlagati v razširjanje kmetijske proizvodnje in za ustrezno usmeritev potrebujejo večje površine. Spremembe v zakonodaji, ki naj bi povečale minimalni možni obseg kmetijskih zemljišč v zasebni lasti, bi verjetno pozitivno vplival na obnovitev kulturne pokrajine, obstoji pa vprašanje socialne enakosti in možnosti posameznih tipov gospodinjstev s kmečkimi gospodarstvi.

VII. VLOGA GOZDARSTVA V GORSKEM PROSTORU

Med tradicionalne dejavnosti v gorskem prostoru prav gotovo sodi gozdarstvo, katerega pomen je vezan na značilno strukturo zemljiških kategorij v gorskem prostoru, med katerimi prevladuje gozd. Prebivalstvo tega območja je namreč tesno vezano na gozd kot lesnosurovinski vir za potrebe kmetijstva, gradnje hiš in gospodarskih poslopij, proizvodnjo lesa za kurjavo in domače lesene obrti. Pri tem se v ozadje postavlja sedaj opredeljena primarna-varovalna vloga gozda kot ohranjevalca ravnotežja v pokrajini.

V Sloveniji je 62,7% gozdov v zasebni lasti. Velik del teh gozdov odpade prav na gospodarstva v gorskem prostoru. Zasebni lastniki imajo v posesti gozd v bližini naselij oziroma kmetij, njihova posest pa je razdrobljena in majhna po obsegu. Povprečna gozdna posest v Sloveniji meri 3,01 ha in narašča z višino. Zasebni gozdovi so vključeni v skupno gospodarjenje po gozdno-gospodarskih območjih. To pomeni, da je kmetom zagotovljeno sodelovanje pri upravljanju z gozdovi, na način kot ga opredeljuje zakonodaja. Takšna organizacija gospodarjenja z zasebnimi gozdovi je uveljavljena samo v naši republiki in je dala dobre rezultate pri vzpostavljanju različnih funkcij gozda.

Z nadaljnjim razvojem socialnoekonomskih odnosov na vasi, ki potekajo v smeri zmanjševanja števila kmečkega prebivalstva, ter ob izboljševanju in specializaciji gorskega kmetijstva, se zmanjšuje tudi zanimanje lastnikov gozdov za vključevanje v tržno proizvodnjo lesa. Ta interes še posebno zmanjšuje tam, kjer prevladuje drobna gozdnoposest, kljub temu pa se gozdne površine v zasebni lasti še nadalje drobe. K temu pripomore tudi dejstvo, da prevladuje neugodna struktura gozdov, ki se negativno odraža v realizaciji etatov v zasebnih gozdovih. Lastniki teh gozdov ne najdejo v svoji dragi proizvodnji dovolj spodbude za sečnjo in izdelavo drobnih sortimentov za trg.

Vse to se končno neugodno odraža na sestojih, kjer bi z redčenji drobnega lesa, bistveno izboljšali stanje gozdov. Kljub navedenemu ostaja za gorski prostor gozd v dani situaciji še vedno pomemben vir dohodka. V obravnavanih občinah je 496.000 hektarjev ali 49,6% vseh slovenskih gozdov, oziroma 40% vseh gozdov, ki so v SR Sloveniji v zasebni lasti občanov. Če to površino razdelimo na čista in mešana kmečka gospodarstva, pride povprečno na eno kmetijsko gospodarstvo 11,8 ha gozda. Od skupne vrednosti odkupa gozdnih sortimentov od zasebnih lastnikov v SR Sloveniji, odpade na obravnavano območje 59% , kar hkrati pomeni, da gre tudi za relativno visoko kvalitetne gozdove. Kmetije tako z dohodkom od prodaje lesa nadomestijo del tistega dohodka, za katerega so v kmetijski dejavnosti prikrajšani zaradi krajše vegetacijske dobe, ožjega izbora poljščin in večjih proizvodnih stroškov, ter se tako vsaj deloma približajo možnostim polne zaposlitve in zagotovitve socialne varnosti za člane gospodinjstva.

Pomembnost gozda za prebivalstvo gorskega prostora nam dobro prikazuje študija na območju občine Škofja Loka, ki jo je opravil Kmetijski inštitut Slovenije. Osnovna ugotovitev je, da je delež kmetij v dolinskih območjih, ki prodajajo les, izredno nizek, medtem ko v hribovitem delu občine dosega število kmetij, ki so prodale nad 20 m³ lesa, tudi do 55,7% vseh kmetij na območju posameznih krajevnih skupnosti. Povprečno število se giblje med 31% in 39,6%. Kljub velikemu številu kmetij, ki so vključene v lesnoproizvodno izkoriščanje gozda, pa je na območju občine le 6,8% vseh kmetij prvi vir dohodka gozd, kot drugi vir dohodka se prodaja lesa pojavlja na 23,2% vseh kmetij, najmočnejši delež 47,8% pa predstavljajo kmetije, katerim je gozd tretji vir dohodka.

Ugotovljeno je bilo, da pomen gozda za gospodarstvo na kmetijah narašča z višino po naslednjem zaporedju:

- gospodarstvo kot prvi vir dohodka kmetij na območju občine Škofja Loka
- po razredih nadmorske višine

od 300 m do 400 m	0,8%
od 401 m do 500 m	3,8%
od 501 m do 600 m	5,2%
od 601 m do 700 m	12,0%
od 701 m do 800 m	10,0%
od 801 m do 900 m	9,9%
nad 900 m	17,3%

Podoben položaj je ugotovil tudi dr.Meze na območju mozirske občine v letu 1977, ko je prodaja lesa predstavljala v povprečju 64,1% dohodka posamezne hribovske kmetije.

Kmetijski inštitut tudi stalno analitično spremlja 7 tipičnih hribovskih kmetij in njihovo gospodarjenje. V letu 1978 je povprečni delež gozda v skupni površini kmetije znašal 61,3%, v doseženem dohodku pa je predstavljal 29,4% ob povprečni porabi 10% delovnih ur opravljenih na kmetiji. To priča tudi v večji akumulativnosti gozdarske dejavnosti napram kmetijstvu.

Gozd je predvsem v višjih delih gorskega prostora pogosto še edina možnost za ohranitev sedanje stopnje zaposlenosti, ki omogoča tudi povečevanje dohodka in obenem preprečuje hitrejši potek deagrarizacije v tem območju. Prav možnost izkoriščanja lesnoproizvodne funkcije pomeni zasebnim lastnikom veliko oporo pri investicijskih posegih, ki so vezani na posodobitev, preusmejanje oziroma intenziviranje kmetijstva v gorskem prostoru. Pri tem se pojavlja problem nelegalne trgovine z lesom, ki predstavlja družbeno nesprejemljiv način reševanja težavnega ekonomskega in socialnega položaja kmetij v gorskem prostoru. Fremajhno je še vedno vključevanje kmetov v gozdno-gojitvena dela, prevoz lesa in druga gozdarska dela. Prav v organiziranem sodelovanju gozdarstva in kmetijstva je potrebno iskati rešitve za polno zaposlitev kmetov v gorskem prostoru, ki bi zagotavljala ekonomsko stabilen položaj posameznih gospodarstev in socialno varnost članom gospodinjestev na teh gospodarstvih.

Povezovanje lesno proizvodne in varstevne vloge gozda je pomembno tudi v primeru gospodarjenja z gozdovi v zasebni lasti. Gozd se namreč zaradi opuščanja manj primernih kmetijskih površin širi z izredno naglico in zavzema že obseg kot so ga predvidevali planski dokumenti za leto 2000. Stihijsko zaraščanje gozda, katerega predvsem opažamo na območjih zasebne posesti, zajema namreč obseg, ki je vedno težje obvladljiv.

Po konceptu dolgoročnega razvoja kmetijstva in živilske industrije v SR Sloveniji je navedena gozdna površina za leto 1975 890.000 hektarov in prognoza 1.080.000 hektarov za leto 2000. Po statističnih podatkih Zavoda SR Slovenije za statistiko je bilo gozdnih površin v letu 1975 993.300 hektarov. Po najnovjših podatkih SIS za gozdarstvo SR Slovenije pa je gozdov na vseh gozdnogospodarskih območjih že 1.021.651 hektarov, kar je že površina gozdov, ki jo je predvideval dolgoročni plan za leto 2000.

Da bi lahko torej združili primarno-varovalno in sekundarno-lesno proizvodno vlogo gozdov, je potrebno gospodarjenje z gozdovi usmerjati preko sistemov, ki zagotavljajo ekološko ravnotežje in ki upoštevajo tudi ekonomske vidike gozdnega gospodarstva, tako v družbenem kot v zasebnem sektorju. Ustrezne osnove za takšne sisteme so bile že pripravljene v študijah Zavoda SR Slovenije za družbeno planiranje in jih na tem mestu ni potrebno ponovno navajati.

VIII. TURISTIČNA FUNKCIJA GORSKEGA PROSTORA

Ves slovenski gorski prostor predstavlja potencial za lokacijo različnih oblik turistično-rekreativne dejavnosti sodobne urbanizirane družbe. Zaradi značilnih naravnih pogojev je ta prostor primeren tako za rekreacijo v zelenem, ki je omejena na hojo, izletništvo, planinarjenje, lov, kot tudi za specifične oblike športno rekreacijske dejavnosti kot sta smučanje in alpinizem, ki so izključno vezane na gorski prostor. Poleg teh se v gorskem prostoru pojavljajo tudi vikendi kot posebna oblika turistično rekreativne infrastrukture, ki zadovoljuje potrebe stacionarnega turizma.

Opredelitev namembnosti posameznih delov gorskega prostora Slovenije je bila izredno podrobno razčlenjena že v študiji zasnove uporabe prostora za področje rekreacije. Iz podanih klasifikacij in kartografskega gradiva vidimo, da gorski prostor predstavlja enega največjih potencialov, ki je lokalno že tudi opredmeten, na področju turistično-rekreativne dejavnosti.

Pomen gorskega prostora v funkciji turistično rekreacijskega območja je toliko večji zaradi nenehno napredujočega procesa urbanizacije, ki z zajemanjem velikega števila prebivalstva stalno povečuje množico potencialnih uporabnikov tega prostora. Prav iz teh razlogov se postavlja vprašanje, kaj gorski prostor pravzaprav lahko nudi na področju turistično rekreativne dejavnosti, ne da bi to vodilo k rušenju naravnega ravnovesja v tem pretežno nedegradiranem okolju. Funkcija turistično rekreativne dejavnosti je vezana na izkoriščanje naravnih potencialov gorskega prostora prav tako, kot v predhodnih poglavjih omenjeno kmetijstvo in gozdarstvo. Zaradi izjemnega potenciala, ki daje najugodnejše možnosti prav turizem in gozdarstvo, glede na demografske razmere nekoliko manjkmetijstvu, pa je potrebno razmejitev območja, kjer je možna lokacija samo ene ali pa kombinacije dveh ali treh dejavnosti.

Najenostavnejša oblika rekreacije v zelenem je izletništvo, ki ima ugodne možnosti v vsem gorskem prostoru. Razložena poselitev, menjava gozda in obdelovalnih oziroma travnih površin ter reliefna izoblikovanost, dajejo pokrajini značilno podobo, ki priteguje oddiha željno prebivalstvo. Seveda je ta zvrst vezana na bližnja območja urbanih aglomeracij, medtem ko je v primerih večje oddaljenosti, za razvoj te zvrsti turistično rekreativne dejavnosti zelo pomembna dostopnost teh območij. Poleg tega naj bi bila v teh območjih pristona osnovna gostinska dejavnost ali pa planinske postojanke, ki omogočajo oddih in okrepčilo. V sedanjem času je ta oblika turistično rekreativne dejavnosti vezana tudi na različne oblike nabiranja gozdnih sadežev, vezana predvsem na gozdna območja nižjih višin.

V višjih delih gorskega prostora bi izletništvo mogli poimenovati planinarjenje, ki je vezano na strme in težje dostopne predele, ki so pretežno brez stalne poselitve. Tudi na tem področju število udeležencev stalno narašča, kar predstavlja določen problem pri vzpostavljanju zadovoljive mreže planinskih postojank. Prav tu bi lahko iskali možnost za medsebojno povezovanje planinskega pašništva in planinarjenja. Preureditev ali dograditev objektov na planinah v gorskem prostoru Slovenije za turistične potrebe bi mogla združiti dve izmed pomembnejših dejavnosti v gorskem prostoru. Obenem pa bi zagotovili dopolnilni dohodek in zaposlitev za planinski personal. Ureditev mreže tovrstnih postojank bi predvsem razširila kapacitete v višini izhodiščnih postojank za planinarjenje.

Gorski prostor s svojimi reliefnimi in klimatskimi značilnostmi predstavlja osnovni potencial za zimsko športno rekreativno in turistično dejavnost. Predpogoj je prav gotovo trajanje snežne odeje, ki zagotavlja možnost smučanja na urejenih površinah. V publikaciji Zasnove uporabe prostora je bila izvedena ocenitev naravne primernosti slovenskega gorskega prostora z vidika trajanja snežne odeje. Ves slovenski gorski prostor sodi v območje z daljšim trajanjem snežne odeje, zlasti v višinah nad 800 ter loco metrov in višje, v katerih so locirani tudi vsi pomembnejši slovenski zimski športni centri.

Poleg omenjenih dveh oblik turistično rekreativne dejavnosti je v večjem delu gorskega prostora prisoten pojav vikendov, kot stacionarne oblike turistično rekreativne dejavnosti. Koncentracija tega pojava je močnejša predvsem v bližini večjih naselbinskih jeder, v pokrajinsko ravninskih predelih, ali v bližini večjih turistično rekreativnih centrov, predvsem zimsko-športnih. Značilna je bila v gorskem prostoru preobrazba planšarskih stanov v vikende. Zaradi zmanjševanja staleža živine in pomanjkanje delovne sile, so bili stari opuščeni. Težnja po samoti in bivanju v naravi je privedla do preurejanja starih stanov, tako pa so nastale nove oblike koncentracije prebivalstva v sezonsko poseljenem svetu. Značilno območje te zvrsti je Gorenjska, v manjši meri velja to za vzhodni del Slovenije, kar je povezano z relativno manjšim deležem nekmečkega prebivalstva.

Gorski svet Slovenije je z vidika turistično rekreativne dejavnosti izredno zanimivo in privlačno območje. Vedno bolj lahko ugotavljamo to vrsto dejavnosti kot enega potencialnih animatorjev gospodarske dejavnosti v gorskem prostoru, seveda ob upoštevanju ukrepov za zaščito kulturne pokrajine.

IX. VLOGA POSAMEZNIH DEJAVNOSTI ZA OHRANITEV PRIMERNOSTI GORSKEGA PROSTORA ZA GOSPODARSKO IZRABO

V prejšnjih poglavjih smo ločeno obravnavali osnovne in po našem mnenju tudi v prihodnosti prevladujoče oblike človekove dejavnosti v gorskem prostoru. Osnovni namen je ohranitev pose- litve gorskih območij in s tem vzdrževanje kulturne pokrajine, ki le-takšna omogoča tudi druge dejavnosti v tem prostoru z izjemo gozdarstva.

Kmetijstvo še vedno ostaja nosilna dejavnost v gorskem prostoru, ki omogoča tako proizvodno kot zaščitno funkcijo, v pogledu ohranjanja sedanje podobe gorskega sveta. Prav gotovo naj bi bilo to kmetijstvo tržno usmerjeno in specializirano v živi- norejsko-gozdarsko usmeritev, odvisno od naravnih pogojev posa- meznih območij ali kmetij. V nižjih delih gorskega prostora, kjer je že urejen dostop, je potrebno dosledno razširjati mlečno živinorejo ob uvajanju pašno-košnega sistema in v to pospeševa- nje bolj vključiti tudi družbeni sektor kmetijstva. Le-ta zaradi zahtevnejših pogojev dela in manjše akumulativnosti kme- tijske proizvodnje v gorakem prostoru doslej ni pokazal velikega zanimanja za reševanje kmetijskih zemljišč pred zaraščanjem. Zasebno kmetijstvo bi verjetno ob povečanju zemljiškega maksi- muma omogočalo vsaj rentabilno proizvodnjo, ki bi zadrževala prebivalstvo v gorskem svetu. Ohranitev kulturne pokrajine z usmeritvijo v večji obseg živinorejske proizvodnje, bi onemo- gočila negativno zaraščanje travnih površin, ki jih zarašča slab in ekonomsko manj pomemben gozd. Z vzdrževanjem tavnih in pašnih površin pa bi tudi obnovili proizvodno osnovo za povečan obseg živinoreje. Posebej je to pomembno za območje planinskega pašništva, ki je ekstenzivna oblika, vendar omogoča ob primerni organizaciji dokajšnje prihranke.

Pri ohranjanju kulturne pokrajine se na kmetijsk^o dejavnost tesno navezuje gozdarstvo. Z ozirom na obseg gozdnih površin zgleda njegova pomembnost morda celo večja, vendar je omejena

predvsem na primarno funkcijo gospodarstva in to je varovalno. Danes je v ospredju lesnoproizvodna funkcija, kar izhaja iz potreb predelovalne industrije in njenih teženj po zagotavljanju proizvodnje. Podobno funkcijo gozda in gozdarstva lahko pričakujemo tudi v prihodnje, česa ne bo okrepila akcija za vzpodbuditev kmetijstva. Gozdarstvo tudi ne more prevzeti samo varovalne funkcije, ki je omejena na območja, kjer je cel gozd v dosedanjem razvoju najbolj izkoriščen, ker mora zagotavljati surovine za lesno industrijo. Sedanji način gospodarjenja z gozdovi je urejen, vendar še vedno zaradi premajhne vključenosti zasebnih lastnikov gozda v delo gozdnih gospodarstev, ne zajema takšnega obsega kot je predvideno. Predvsem je premalo storjenega za obnavljanje kvalitetnega gozda, ker so zasebne površine prepuščene stihijskemu zaraščanju.

Gozdarstvo bi v povezavi s kmetijstvom omogočilo zasebnim lastnikom gozdnih zemljišč zagotovitev dohodka in polno zaposlenost, predvideti pa bi bilo treba tudi ukrepe za združevanje manjših parcel gozda v enotne komplekse, ker šele na tak način lahko dosežemo kvalitetno obnovo in porast gozda.

Tretja dejavnost, turistično rekreativna, se je začela močneje uveljavljati v zadnjih dvajsetih letih in posegati v prostor preje navedenih, dotedaj tradicionalnih oblik gospodarske dejavnosti v gorskem prostoru. V nekaterih primerih (izletništvo, planinarjenje) ti posegi niso spreminjali videza kulturne pokrajine in njene strukture, medtem ko je predvsem pri navajanju zimsko turistične rekreativne dejavnosti prišlo do večjih posegov, ki ne dovoljujejo tradicionalne izrabe prostora.

Poseben pomen turistično rekreativne dejavnosti pa je, da stalno priteguje prebivalstvo v gospodarsko različen in drugače produktiven prostor od ravninskega in dolinskega, ter ga z njegovo prisotnostjo oživlja. Odhajanje mestnega prebivalstva v gorski prostor z namenom turistično rekreativne dejavnosti

namreč zahteva določena vlaganja in obstoj infrastrukture, ki sta v tem primeru osnova za nadaljnji razvoj.

Med elementi, ki predstavljajo družbeno ekonomsko osnovo za oživitev gorskega prostora, vidimo vse tri dosedanje oblike dejavnosti, seveda stimulirane v razvoju predvsem na območju ugodnejših naravnih razmer in poselitve. Ob tem pa ne smemo prezreti posameznih manjših območij, ki zaostajajo v razvoju.

Družbene elemente predstavlja vzpostavitev ustrezne socialne infrastrukture, navezane na ugotovitve o gostoti poselitve, ki mora presegati 30 prebivalcev/km², da lahko govorimo o minimalnih pogojih za vzpostavitev mreže družbenih dejavnosti. Tu se moramo nasloniti na sedanjo demografsko strukturo, ki kaže tendence ostarevanja in odmiranja, ter v zvezi s tem predvideti točke razvoja kot so bile opredeljene v družbenih dogovorih.

Poleg socialne infrastrukture je enakovredna tudi materialna infrastruktura, katere izgradnja je le v manjši meri vezana na akumulacijo gospodarstva v gorskem prostoru. Gre namreč za izgradnjo zahtevnih objektov, ki bi omogočili normalno sodelovanje z dolinskim gospodarstvom in te dodatno odprlo slovenski gorski prostor možnostim za povečanje turistično rekreativne dejavnosti.

Zahtevni naravni pogoji so ob manjšem številu prebivalstva predstavljali tisti element, ki ni vzpodbujal investicij v objekte infrastrukture. Oživitev gospodarske dejavnosti, kot je hribovsko kmetijstvo in usmerjanje gospodarske dejavnosti v smeri ohranjanja kulturne pokrajine, so osnovni cilji, katerih uresničitev naj bi vodila k izboljšanju naselivitvene strukture in ohranjanju števila prebivalstva na ravni potrebne gostote poselitve, ki še utemeljuje investicije v izgradnjo infrastrukture. V tej smeri naj bi izgradnja energetskega omrežja,

prometnic, komunalnih vodov, PTT omrežja in objektov družbene infrastrukture kot so šole, zdravstvene postaje, omogočila gorskemu prostoru enakovredne pogoje za življenje in delo v sicer zahtevnejših pogojih.

Iz navedenih ugotovitev je razvidno, da je za gorski prostor in ohranitev človekovega bivanja in dejavnosti v njem, osnovnega pomena dostopnost gorskega sveta. Zlasti višji deli so povezani z dolino s slabšimi cestnimi povezavami, medtem ko so planinska območja vezana na dostop po gozdnih cestah. Izgradnja cestnega omrežja, bi sicer zahtevala velika sredstva, vendar bomo le na ta način lahko zagotovili tesnejšo povezavo gorskega prostora z razvojnimi centri posameznih regionalnih območij.

SEZNAM LITERATURE O HRIBOVSKEM KMETIJSTVU NA IGU:

1. J.ČUDEN, 1969: Hribovsko kmetijstvo ob idrijskem primeru.
Sodobno kmetijstvo, let.II., št.lo., str. 565-569.
2. J.ČUDEN - V.ŠTERN, 1969, Razvoj hribovskega kmetijstva in preusmeritev kmetijstva.
Sodobno kmetijstvo, let.II., št. 1-2, str.11-15
3. W.DANZ, 1970: Aspekte einer Raumordnung in den Alpen.
Berichte zur Regional Forschung 1, München 197
4. E.ERMENC, 1974: Stanje in perspektivni razvoj kmetijstva v Gornji Savinjski dolini.
Savinjski zbornik III., žalec, str. 236-247
5. dr.I.GANS, 1960: O višinski meji naseljenosti, ozimnine gosda in snega v slovenskih gorah.
Geografski vestnik, XXXII, Ljubljana
6. S.GLIHA, M.REDNAK, V.GERNEK, 1980: Analiza razvoja kmetijstva v hribovskem svetu.
Kmetijski inštitut Slovenije, Zavod za ekonomiko kmetijstva, Ljubljana.
7. P.GRAF, 1978: Zur Raumrelevant infrastruktureller Massnahmen; Regensburg.
Münchener studien zur Sozial und Wirtschaftsgeographie.
8. Internationale Almwirtschaftstagung 1978, Schliersee 1978
9. mag.M.KLEMENČIČ - I.PIRY, 1978: Revitalizacija planinskega pašništva na Tolminskem, IGU, Ljubljana.
10. dr.V.KLEMENČIČ, 1965: Regionalni procesi in kmetijstvo Slovenije. Teorija in praksa, 1965/4, str. 604-614, Ljubljana
11. Ž.KOŠIR, 1975: Gozdno vegetacijska karta in njena uporaba v gospodarstvu; Gozdarski vestnik, let.XXXIII, št.5., str. 249-259, Ljubljana

12. N.KRIŽNAR 1974: Ovčje planine v porečju zgornje Soče.
Planinski vestnik, let.1974/5, str. 241-245,
Ljubljana.
13. J.KUMER 1976: Proizvodnja in usmerjanje škofjeloških kmetij.
Loški razgledi, let. XXIII, Škofja Loka, str.
117-122.
14. J.LEVSTIK,1975: Razvojne tendence sodobnega združenstva
v svetu in pri nas.
Zbornik Biotehnične fakultete univerze v Ljubljani.
Str. 63-91.
15. E.LICHTENBERGER,1975: The Eastern Alps.
Oxford University Press.
16. dr.G.NALOVRH: Okoliš Trebelno
(Poskus analize majhne enote hribovitega gospodar-
skega prostora, posebej z vidika možnosti urejene-
ga nadaljnjega razvoja)
Geografski vestnik.
17. J.MAROLT, 1969-1970: Hribovske kmetije v zahodnem delu
Salaške doline.
Celjski zbornik 1969-1970, Celje 1970.
18. J.MEDVED;1965: Stopnje in vrste propadanja gorskih kmetij
v Mežiški dolini.
Časopis za zgodovino in narodopisje, 1.letnik,
1965,Ljubljana
19. J.MEDVED, 1965: Spreminjanje agrarnega gospodarstva v
gorskem svetu ob primeru Mežiške doline.
Geografski vestnik, XXXVII, Ljubljana.

20. J.MEDVED 1961: Problematika gorskih kmetij ob primeru Tople. Geografski vestnik, XXXIII, Ljubljana
21. J.MEDVED, 1966: Gorske kmetije v zahodnem delu Mariborskega okraja. IGU, Ljubljana.
22. J.MEDVED, 1967: Ojstrica. IGU, Ljubljana
23. J.MEDVED-I.GAMS, 1968: Ojstrica nad Dravogradom (Primer preobrazbe gorskega kraja zaradi prevrednotenja naravnih in družbenih razmer) Geografski vestnik, XL., Ljubljana
24. J.MEDVED: Methodology of studying the agricultural geographical aspects of mountainous areas. Proceedings of 1st Polish-Yugoslav geographical seminar, Ohrid, May 1975, Warszawa 1978
25. J.MEDVED: Gospodarske razmere gorskih kmetij na Košenjaku. IGU, Ljubljana.
26. D.MEZE, 1960, Nekaj o hribovskih kmetijah v gornji Savinjski dolini. Geografski vestnik, XXXII, Ljubljana.
27. D.MEZE, 1968: Hribovske kmetije in kmečki turizem. Turistični vestnik, 1968/2, Ljubljana.
28. D.MEZE, 1962: Še nekaj geografskih drobcev iz gornje Savinjske doline. Celjski zbornik.
29. D.MEZE, 1965: Posvetovanje o hribovskega kmetijstvu v Velenju. Geografski vestnik, XXXVII, Ljubljana

30. D.MLINŠEK, 1979: O škodljivih vplivih gozdnega gospodarstva na okolje.
Geografski vestnik, letnik XXXVII, 1979/4.
Str. 145-154, Ljubljana.
31. A.NOVAK, 1969: O zgodovini planšarstva na Gorenjskem.
Planinski vestnik, 1969/9, str. 414-418,
Ljubljana.
32. F.PERKO, 1971: Pomen gozdov za zasebne posestnike na območju gozdnega obrata Cerknica.
Gozdarski vestnik, letnik XXIX, str. 2.-3., Ljubljana
33. F.PLANINA, 1970: Vprašanja hribovskih kmetij.
Planinski vestnik, letnik 1970/6, Ljubljana.
34. Regionalni prostorski plan za območje SR Slovenije.
Zasnova uporabe prostora.
3/1,2, 1975 (Kmetijstvo, gozdarstvo) 3/6, 1976 (Rekreacija)
Zavod SR Slovenije za regionalno prostorsko planiranje,
Ljubljana
35. G.REMIČ, 1975: Gozdovi na slovenskem; Ljubljana
36. I.SMOLEJ, 1979: Vloga gozda v današnjem času in prostoru.
Gozdarski vestnik, letnik XXXVII, 1979/5, str.
198-204, Ljubljana.
37. Strukturdaten der Alm/Alpwirtschaft in Bayern. Alpen
Institut.
Schriftermerische, heft 9, München 1978.
38. F.SUNČIČ, 1979: Prostorske planiranje in problematika
saraščanja kmetijskih zemljišč.
Informativni bilten, št. 4-5, let.XIII,
Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje,
Ljubljana.

39. V.ŠTERN. T.MASTNAK, 1967: Problemi in prognoze razvojnih možnosti kmetijstva v Sloveniji.
Spominski zbornik Biotehnične fakultete univerze v Ljubljani, III., str. 26-31, Ljubljana
40. S.URŠIČ, 1980: Kmetijstvo občine Tolmin v popotresnem obdobju.
Potresni zbornik, Tolmin 1980, str. 253-272; Tolmin
41. M.VOJVODA, 1967: Spreminjanje gospodarskih funkcij in fiziognomije sezonsko poseljenega pasu v slovenskih Alpah v zadnjih desetih letih; IGU, Ljubljana.
42. M.VOJVODA in L.TONČIČ, 1975: Preobrazba gorskega sezonsko pastirsko poseljenega področja Slovenije.
IGU, Ljubljana.
43. M.VOJVODA, 1965: Razvoj kulturne pokrajine v Bohinju.
Doktorska disertacija, Ljubljana.
44. M.VOJVODA: Najnovejše spremembe v planinskem gospodarstvu slovenskih Alp.
Geografski vestnik, XLII, Ljubljana 1970.
45. M.VOJVODA, 1975; Preobrazba gorskega pastirsko poseljenega območja.
Geografski vestnik, XLVII, Ljubljana.
46. M.VOJVODA. C.THOMAS, 1973: Alpine communities in transition Bohinj Geography, Vol. 58, Part 3, July 1973
47. M.VOJVODA, 1975: The land utilization in alpine region of Bohinj.
Geographica Slovenica 4, Ljubljana.
48. M.VOJVODA: Problemi transformacije bačila u Bohinju.
Zbornik radova I. jugoslovanskog simpozija o agrarnoj geografiji.

49. H.VOJVODA - L.TONČIČ: Ivandlungen der almwirtschaft in den slowenischen Alpen in letzten jahrzent.
Geographica Slovenica 8, Ljubljana, 1978.
50. F.ZWITKOWITS, 1974: Die Almen Ostetteids, Zillingdorf.
51. I.ŽONTA, 1979: Opuščanje in zaraščanje kmetijskih zemljišč z vidika premene v gospd.
Informativni bilten, št. 2-3, letnik XIII.
Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje,
Ljubljana.
52. I.WINKLER, 1976: Sedanje stanje in temeljni problemi gospodarjenja z zasebnimi gospodi v SR Sloveniji.
Zbornik gospodarstva in lesarstva, 14/1976,
str. 123-153, Ljubljana.

SEZNAM TABEL:

1. Delež in gibanje števila kmečkega prebivalstva v obdobju 1953-1971 po občinah v hribovitih območjih Slovenije.
2. Tabela 1: Gibanje števila prebivalstva v obdobju 1953-1979 po občinah v hribovitih območjih Slovenije.
3. Tabela 2: Povprečna nataliteta in mortaliteta v zadnjem desetletju v hribovitih območjih Slovenije.
4. Tabela 3: Prirodni prirastek in migracijski saldo v obdobju 1970-1978 po občinah v hribovitih območjih Slovenije.
5. Tabela 4: Gostota prebivalstva po občinah v hribovitih območjih Slovenije leta 1953 in 1978.
6. Tabela 5: Gibanje in struktura gospodinjstev v obdobju 1961-1971 v hribovitih območjih Slovenije.

SEZNAM KART:

1. Planinsko gospodarstvo slovenskega alpskega sveta 1973. Delež nekmečkih gospodinjstev 1971 in turistični objekti na planinah SR Slovenije.
2. Planinsko gospodarstvo slovenskega alpskega sveta 1973. Delež kmečkih gospodinjstev 1971 in aktivnost planin v slovenskem alpskem svetu.
3. Gibanje števila prebivalstva v občinah SRS z izrazitim hribovskim značajem kmetijstva med letoma 1953 in 1979.
4. Prirodni prirastek prebivalstva v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem kmetijstva v razdobju zadnjih desetih let (1969-1978) na 1000 prebivalcev.
5. Migracijski saldo v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem kmetijstva v razdobju zadnjih desetih let (1969-1978) na 1000 prebivalcev.
6. Delež kmečkega prebivalstva v občinah SRS z izrazitim hribovskim značajem kmetijstva leta 1971.
7. Nataliteta v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem kmetijstva v razdobju zadnjih desetih let (1969-1978) na 1000 prebivalcev.
8. Gibanje števila mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem kmetijstva med letoma 1961 in 1971.
9. Gostota prebivalstva v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem kmetijstva na 1 km²
10. Gibanje števila kmečkega prebivalstva v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem kmetijstva med letoma 1953 in 1971
11. Gibanje števila kmečkih gospodinjstev v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem kmetijstva med letoma 1961 in 1971
12. Mortaliteta v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem kmetijstva v razdobju zadnjih desetih let (1969-1978) na 1000 prebivalcev.
13. Obseg gorskega in hribovitega sveta v Sloveniji.

DELEŽ IN GIBANJE ŠTEVILA KMEČKEGA PREBIVALSTVA V OBDOBJU 1953-1971
PO OBČINAH V HRIBOVITIH OBMOČJIH SLOVENIJE

Občine	1953		1961		1971		Indeks %
	Število	%	Število	%	Število	%	
Dravograd	2800	41,8	2261	31,8	1449	19,1	51,8
Hrastnik	761	8,1	527	4,9	309	2,8	40,6
Kamnik	5641	31,6	4703	23,6	3192	14,2	56,6
Laško	6541	36,3	4929	27,0	3588	19,4	54,9
Litija	7653	47,4	6063	36,3	4046	24,2	52,9
Mozirje	7075	45,4	5787	28,1	4132	27,0	58,4
Radlje ob Dravi	6111	36,2	5291	29,9	3487	20,4	57,1
Ravne na Korošk.	3207	17,0	2798	12,8	1810	7,5	56,4
Slovenj Gradec	6537	43,4	5112	32,2	3509	20,2	53,7
Trbovlje	716	4,3	645	3,6	374	2,0	52,2
Zagorje	3173	22,6	2418	15,7	1666	10,6	52,5
Velenje	4602	26,0	3875	17,4	2502	8,6	54,4
Skupaj	54817	29,9	44409	22,3	30064	14,1	54,8
Idrija	6876	39,2	5388	30,6	3049	17,2	44,3
Jesenice	1360	5,9	1030	4,0	624	2,3	45,9
Radovljica	5369	22,1	4120	15,3	2517	8,8	46,9
Škofja Loka	9507	35,1	6940	34,9	4775	15,5	50,2
Tolmin	12760	51,7	8738	37,2	4668	22,2	38,1
Tržič	1253	12,3	938	8,3	558	4,5	44,5
Skupaj	37125	29,2	27154	20,4	16391	11,8	44,2
Ilirska Bistrica	8692	50,1	5808	36,8	3265	21,5	37,6
Cerknica	7247	51,2	5112	35,9	2554	18,0	35,2
Kočevje	6222	40,3	4121	24,3	2350	13,8	37,8
Logatec	2856	43,1	2154	30,6	1508	20,0	52,8
Postojna	7212	38,2	5373	28,7	3206	16,8	44,5
Ribnica	5774	47,9	4708	39,8	3001	25,4	52,9
Skupaj	129945	33,0	98839	23,7	62339	14,3	47,9
Skupaj	38003	45,0	27276	32,2	15884	18,7	41,8
SRS	616796	41,0	492504	30,9	353031	20,4	57,2

Tabela 1

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA V OBDOBJU 1953-1979 PO OBČINAH V HRIBOVITIH OBMOČJIH SLOVENIJE

Občina	Število prebivalstva				I n d e k s				Število gospodinjstev			I n d e k s		
	1953	1961	1971	1979	61/53	71/61	79/71	79/53	1953	1961	1971	61/53	71/61	71/53
Dravograd	6698	7097	7596	7920	106,0	107,0	104,3	118,2	1610	1770	1985	109,9	112,1	123,4
Hrastnik	9482	10796	11112	11087	113,9	102,9	99,8	116,9	2871	3199	3586	111,4	102,9	124,9
Kamnik	17843	19897	22474	24853	111,5	113,0	110,6	139,3	4668	5487	6383	117,5	116,3	136,7
Laško	17965	18201	18466	18588	101,3	101,5	100,7	103,5	4702	5211	5392	110,8	103,5	114,7
Litija	16130	16711	16685	17023	103,6	99,8	102,0	105,5	4009	4524	4664	112,8	103,1	116,3
Mozirje	15578	15160	15332	15451	97,3	101,1	100,8	99,2	3839	4094	4221	106,6	103,1	110,0
Radlje ob Dravi	16878	17661	17057	16966	104,6	96,6	99,5	100,5	4148	4364	4354	105,2	99,8	105,0
Ravne na Koroškem	18780	21753	23995	25585	115,8	110,3	106,6	136,2	4940	6163	6759	124,8	109,7	136,8
Slovenj Gradec	15055	15845	17330	18659	105,2	109,4	107,7	123,9	3566	3990	4478	111,9	112,2	125,6
Trbovlje	16616	18118	18499	18329	109,0	102,1	99,1	110,3	5258	5627	6460	107,0	114,8	122,9
Zagorje	14044	15387	15706	16197	109,6	102,1	103,1	115,3	3797	4603	4710	121,2	102,3	124,0
Velenje	17693	22245	29024	35439	125,7	130,5	122,1	200,3	4816	6600	9256	137,0	140,2	192,2
Skupaj	182762	198871	213276	226097	108,8	107,2	106,0	123,7	48224	55632	62248	115,4	111,9	129,1
Idrija	17541	17598	17733	17319	100,3	100,8	97,7	98,7	4895	5114	5382	104,5	105,2	109,9
Jesenice	23218	26016	27551	29273	112,1	105,9	106,3	126,1	6900	9379	9369	135,9	99,9	135,8
Radovljica	24347	26898	28608	30922	110,5	106,4	108,1	127,0	6950	8126	8803	116,9	108,3	126,7
Škofja Loka	27025	27798	30848	33782	102,9	111,0	109,5	125,0	7136	8045	8829	112,7	109,7	123,7
Tolmin	24677	23503	21931	21113	95,2	93,3	96,3	85,6	7093	7094	6981	100,0	98,4	98,4
Tržič	10154	11350	12460	13286	111,8	109,8	106,6	130,8	2965	3456	3834	116,6	110,9	129,3
Skupaj	126962	133163	139131	145695	104,9	104,5	104,7	114,8	35939	41214	43198	114,7	104,8	120,2
Il. Bistrica	17344	15762	15158	15145	90,9	96,2	99,9	87,3	4459	4441	4553	99,6	102,5	102,1
Cerknica	14150	14230	14170	14615	100,6	99,6	103,1	103,3	3765	4147	4292	110,1	103,5	114,0
Kočevje	15327	16970	17068	17773	110,7	100,6	104,1	116,0	4533	5158	5149	113,8	99,8	113,6
Logatec	6616	7033	7545	8060	106,3	107,3	106,8	121,8	1751	2071	2079	118,3	100,4	118,7
Postojna	18881	18690	19049	19649	99,0	101,9	103,1	104,1	5469	5642	5978	103,2	106,0	109,3
Ribnica	12042	11816	11834	12015	98,1	100,2	101,5	99,8	3124	3143	3293	100,6	104,8	105,4
Skupaj	84360	84501	84824	87257	100,2	100,4	102,9	103,4	23101	24602	25344	106,5	103,0	109,7
Skupaj	394084	416535	437231	459049	105,7	105,0	105,0	116,5	107264	121448	130790	113,2	107,7	121,9
SRS	1,504427	1,591507	1,727137	1,862621	105,8	108,5	107,8	123,8	410976	458839	515531	111,6	112,4	125,4

Občine											Nataliteta	Mortaliteta
	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	povprečna zadnjih desetih let	
Dravograd	81	77	65	76	73	65	60	73	79	75	17,5	9,3
Hrastnik	108	125	116	115	135	97	94	113	115	120	13,5	10,2
Kamnik	204	203	195	189	207	202	192	217	208	192	18,8	8,7
Laško	223	231	204	221	179	202	221	221	216	224	15,6	11,5
Litija	181	204	181	216	193	187	184	205	195	201	16,8	11,7
Nozirje	206	181	194	197	197	158	196	203	189	200	15,2	12,6
Radlje ob Dravi	188	160	163	184	180	168	163	159	152	185	17,4	9,9
Ravne na Koroškem	159	195	190	218	192	194	191	214	189	223	16,7	8,0
Slovenj Gradec	156	165	152	186	165	157	189	154	187	179	19,0	9,5
Trbovlje	230	193	213	203	179	191	169	195	195	197	13,0	10,7
Zagorje	166	173	158	157	166	177	166	160	147	168	15,7	10,1
Velenje	219	223	214	230	239	220	234	215	251	242	19,7	7,4
Skupaj	2121	2130	2025	2192	2085	2018	2059	2129	2123	2206	16,8	9,7
Idrija	216	215	228	244	230	203	205	211	221	207	16,4	12,6
Jesenice	255	255	241	278	248	245	261	272	253	248	16,2	9,2
Radovljica	311	267	293	318	280	269	287	318	262	291	16,2	9,8
Škofja Loka	249	301	298	272	295	277	278	265	301	285	18,0	8,9
Tolmin	341	321	343	329	351	289	335	312	291	292	13,3	14,8
Tržič	102	93	109	109	88	104	105	125	141	97	17,8	8,5
Skupaj	1474	1452	1512	1550	1492	1387	1471	1503	1469	1420	16,3	10,5
Ilirska Bistrica	183	172	160	207	192	170	196	200	170	185	14,3	12,1
Cerknica	179	145	150	175	162	155	152	152	143	157	15,1	10,9
Kočevje	136	150	148	169	128	155	159	150	144	188	15,4	8,9
Logatec	125	86	90	76	96	78	71	90	77	101	19,8	11,6
Postojna	220	211	214	220	209	241	224	216	200	234	16,4	11,4
Ribnica	144	131	125	140	120	100	119	118	143	142	14,9	10,6
Skupaj	987	895	887	987	907	899	421	934	877	1007	15,7	10,8
Skupaj	4582	4477	4424	4729	4484	4304	4451	4566	4469	4633	16,4	10,2
SRS	18564	17354	17425	18153	17687	17206	18180	18157	17653	18417	16,3	10,0

Tabela 3

PRIRODNI PRIRASTEK IN MIGRACIJSKI SALDO V OBDOBJU 1970-1978 PO OBČINAH V HRIBOVITIH OBMOČJIH SLOVENIJE

Koeficient prirastka (na 1000 prebivalcev)

Občine	Naravni-prirodni prirastek						Selitveni - migracijski saldo						Skupaj					
	1969	1971	1973	1975	1977	1978	1969	1971	1973	1975	1977	1978	1969	1971	1973	1975	1977	1978
Dravograd	9,4	9,5	9,2	10,5	7,5	9,5	- 0,8	1,4	2,8	- 4,7	- 8,6	- 6,6	- 5,3	10,9	12,0	5,8	5,5	2,9
Hrastnik	5,5	1,8	0,8	3,8	5,0	2,8	- 1,6	- 10,7	- 6,6	- 7,9	- 7,1	2,1	3,9	- 8,9	- 5,8	- 4,1	- 2,1	4,9
Kamnik	9,4	7,4	8,1	11,9	10,4	11,1	2,3	1,1	3,8	12,0	7,5	8,4	11,7	8,5	11,9	23,9	17,9	19,5
Laško	3,3	4,3	3,8	3,4	3,5	3,5	- 3,5	- 4,8	1,0	- 3,4	- 2,9	0,5	- 0,2	0,0	4,8	-	0,6	4,0
Litija	6,2	5,2	5,9	7,7	5,9	3,2	- 9,6	- 5,1	- 3,5	0,2	- 3,2	1,6	- 3,4	0,1	2,4	7,9	2,7	4,8
Mozirje	3,0	2,4	0,0	3,2	3,0	3,2	- 8,0	- 1,2	- 0,5	0,2	1,8	3,1	- 5,0	1,2	0,5	3,4	4,8	6,3
Radlje ob Dravi	9,1	5,9	9,7	7,7	8,3	8,5	- 11,2	- 12,5	- 8,9	- 8,5	- 7,0	- 6,7	- 2,1	- 6,6	0,8	- 0,8	1,3	1,8
Ravne na Koroškem	9,2	7,9	8,4	11,0	8,7	8,1	- 6,3	- 4,1	0,2	1,9	0,8	0,4	2,9	3,8	8,6	12,9	9,5	8,5
Slovenj Gradec	9,0	8,5	11,7	11,9	11,1	9,6	- 7,3	- 2,1	- 2,1	- 0,2	2,3	5,4	1,7	6,4	9,6	- 7,5	13,4	15,0
Trbovlje	- 0,5	1,7	2,5	3,5	5,2	2,7	- 7,4	- 0,8	- 2,1	- 3,5	- 3,2	- 0,2	- 7,9	0,9	0,4	0,0	2,0	2,5
Zagorje	5,0	5,0	7,1	4,2	8,6	6,5	- 3,2	- 2,3	- 2,0	- 0,8	2,2	1,8	1,8	2,7	5,1	3,4	10,8	8,3
Velenje	8,5	9,3	12,3	13,4	12,4	15,7	7,6	13,8	15,0	30,1	22,1	24,0	16,1	23,1	27,3	43,5	34,5	39,7
Skupaj	6,7	6,0	7,1	8,0	8,1	7,9	3,7	- 1,3	0,8	4,0	3,1	5,0	2,9	4,7	8,0	12,0	11,1	13,0
Idrija	4,5	2,5	1,7	4,9	4,5	4,0	- 2,7	- 4,0	- 6,4	- 2,4	- 3,8	- 2,9	1,8	- 1,5	- 4,7	2,5	0,7	1,1
Jesenice	4,2	5,6	8,0	6,7	9,1	8,5	- 8,3	- 5,6	- 8,2	4,5	9,1	3,2	- 4,1	0,0	6,8	11,2	18,2	11,7
Radovljica	5,4	7,5	5,8	7,4	6,0	6,7	0,9	3,1	2,9	7,7	4,3	3,9	6,3	10,6	8,7	15,1	10,3	10,6
Skofja Loka	10,0	8,4	2,5	10,8	9,5	10,6	0,2	2,7	1,9	2,9	5,7	3,7	10,2	11,1	4,4	13,7	15,2	14,3
Tolmin	- 2,3	- 3,5	- 3,2	- 2,8	0,2	0,5	- 8,3	- 8,4	- 5,6	- 1,4	- 1,9	1,6	- 10,6	- 11,9	- 8,8	- 3,4	- 1,7	2,1
Tržič	9,7	9,2	3,7	11,4	6,5	12,1	- 3,8	- 1,6	2,3	5,6	4,3	3,7	5,9	7,6	6,0	17,0	10,8	15,8
Skupaj	4,9	5,1	3,4	6,7	6,5	7,3	- 3,5	- 1,8	- 0,6	3,2	3,7	2,6	1,4	3,3	2,8	9,9	10,2	9,8
Ilirska Bistrica	2,4	0,8	1,7	1,2	3,6	4,2	- 7,1	- 6,4	- 5,1	1,7	- 2,6	4,3	- 4,7	- 5,6	3,4	2,9	1,1	8,5
Cerknica	4,6	5,8	4,3	3,4	4,8	2,9	- 5,5	- 2,1	- 1,0	- 1,6	- 0,7	- 0,6	- 0,9	- 3,7	3,3	1,8	4,7	2,4
Kočevje	6,8	4,2	6,2	5,7	7,6	8,9	- 11,1	- 3,9	- 6,4	1,9	2,1	1,8	- 4,3	0,3	- 0,2	7,6	9,7	10,7
Logatec	9,9	6,1	4,4	6,7	8,3	6,4	- 8,6	2,1	- 6,2	4,0	3,9	9,7	1,3	8,2	- 1,8	10,7	12,2	16,1
Ptuj	1,8	4,5	6,8	4,6	8,4	3,9	- 0,5	- 2,9	0,7	2,2	2,5	2,8	1,3	1,6	7,5	6,8	10,9	6,7
Ribnica	4,5	3,7	4,2	5,1	2,2	4,8	- 2,2	- 5,6	- 4,1	- 1,9	- 5,7	1,7	2,3	- 1,9	0,1	3,2	- 3,5	6,5
Skupaj	4,9	4,0	4,8	4,3	5,8	5,2	- 6,0	- 3,5	- 3,4	1,0	0,2	2,8	- 1,1	0,5	1,4	5,3	6,0	8,0
Skupaj	5,7	5,3	5,5	6,8	7,1	7,2	- 4,1	- 1,9	- 0,5	3,2	2,7	3,8	1,6	3,4	5,0	10,0	9,8	11,0
Skupaj	5,5	6,2	6,4	6,4	6,7	6,6	0,6	1,4	1,9	3,8	4,4	3,9	6,1	7,6	8,3	10,2	11,0	10,5

Tabela 4

GOSTOTA PREBIVALSTVA PO OBČINAH V HRIBOVITIH OBMOČJIH SLOVENIJE
LETA 1953 in 1978

Občine	Število prebivalstva		Površine v km ²	Gostota	
	1953	1978		1953	1978
Dravograd	6698	7920	105	63,8	75,4
Hrastnik	9482	11087	58	163,5	191,2
Kamnik	17843	24853	289	61,7	86,0
Laško	17965	18588	250	71,9	74,4
Litija	16130	17023	328	49,2	51,9
Mozirje	15578	15451	508	30,7	30,4
Radlje ob Dravi	16878	16966	346	48,8	49,0
Ravne na Korošk.	18780	25585	304	61,8	84,2
Slovenj Gradec	15055	18659	286	52,6	65,2
Trbovlje	16616	18329	58	286,5	316,0
Zagorje	14044	16197	147	95,5	110,2
Velenje	17693	35439	182	97,2	194,7
Skupaj	182762	226097	2861	63,9	79,0
Idrija	17541	17319	425	41,3	40,8
Jesenice	23218	29273	375	61,9	78,1
Radovljica	24347	30922	641	38,0	48,2
Škofja Loka	27025	33782	512	52,8	66,0
Tolmin	24677	21113	939	26,3	22,5
Tržič	10154	13286	155	65,5	85,7
Skupaj	126962	145695	3047	41,7	47,8
Il. Bistrica	17344	15145	480	36,1	31,6
Cerknica	14150	14615	483	29,3	30,3
Kočevje	15327	17773	766	20,0	23,2
Logatec	6616	8060	173	38,2	46,6
Postojna	18881	19649	492	38,4	39,9
Ribnica	12042	12015	256	47,0	46,9
Skupaj	84360	87257	2650	31,8	32,9
Skupaj	394084	459049	8558	46,0	53,6
SRS	1,504427	1,862621	20256	74,3	92,0

Tabela 5

GIBANJE IN STRUKTURA GOSPODINJSTEV V OBDOBJU 1961-1971 V HRIBOVITIH OBNOČJIH SLOVENIJE

Občine	1961			1971			Št. gospodinj.	1971			I n d e k s		
	št. gospodinj.	kmečka %	mešana %	nekmeč. %	št. gospodinj.	kmečka %		mešana %	nekmeč. %	kmečka	mešana	nekmečka	
Dravograd	1770	343 19,4	329 18,6	1098 62,0	1985	170 8,6	249 12,5	1566 78,9	49,6	75,7	142,6		
Hrastnik	3199	91 2,8	328 10,2	2780 86,9	3582	32 0,9	114 3,2	3436 95,9	35,2	34,8	123,6		
Kamnik	5487	725 13,2	1125 20,5	3637 66,3	6383	348 5,4	803 12,6	5232 82,0	48,0	71,4	143,9		
Laško	5211	864 16,6	1456 27,9	2891 55,5	5390	447 8,3	787 14,6	4156 77,1	51,7	54,1	143,8		
Litija	4524	1082 23,9	923 20,4	2519 55,7	4664	582 12,5	787 16,9	3295 70,6	53,8	85,3	130,8		
Mozirje	4094	1096 26,8	1050 25,6	1948 47,6	4221	507 12,0	748 17,7	2966 70,3	46,3	71,2	152,3		
Radlje ob Dravi	4364	887 20,3	696 15,9	2781 63,7	4354	418 9,6	602 13,8	3334 76,6	47,1	86,5	119,9		
Ravne na Koroškem	6221	414 6,7	408 6,5	5399 86,8	6757	177 2,6	356 5,3	6224 92,1	42,8	87,3	115,3		
Slovenj Gradec	3990	871 21,8	718 18,0	2401 60,2	4478	382 8,5	694 15,5	3402 76,0	43,9	96,7	141,7		
Trbovlje	5627	108 1,9	229 4,1	5290 94,0	6460	46 0,7	95 1,5	6319 97,8	42,6	41,5	119,5		
Zagorje	4603	371 8,1	557 12,1	3675 79,8	4709	190 4,0	422 9,0	4097 87,0	51,2	75,8	111,5		
Velenje	6600	697 10,6	798 12,1	5105 77,3	9256	289 3,1	594 6,4	8373 90,5	41,5	74,4	164,0		
Skupaj	55690	7549 13,6	8617 15,4	39524 71,0	62239	3588 5,8	6251 10,0	52400 84,2	47,5	72,5	132,6		
Idrija	5114	1055 20,6	842 16,5	3217 62,9	5377	419 7,8	655 12,2	4303 80,0	39,7	77,8	133,8		
Jesenice	9379	237 2,5	562 6,0	8580 91,5	9360	100 1,0	183 2,0	9085 97,0	42,2	32,6	105,9		
Radovljica	8126	682 8,4	1631 20,1	5813 71,5	8801	325 3,7	763 8,7	7713 87,6	47,7	46,8	132,7		
Skofja Loka	8045	1120 13,9	1566 19,5	5359 66,6	8826	545 6,2	1141 12,9	7140 80,9	48,7	72,9	133,2		
Tolmin	7094	1773 25,0	2457 34,6	2864 40,4	6979	829 11,9	1186 17,0	4964 71,1	46,8	48,3	173,3		
Trzin	3456	141 4,1	310 9,0	3005 86,9	3833	56 1,5	167 4,3	3610 94,2	39,7	53,9	120,1		
Skupaj	41214	5008 12,1	7368 17,9	28838 70,0	43184	2274 5,3	4095 9,5	36815 85,2	45,4	55,6	127,7		
Ilirska Bistrica	4441	1175 26,5	1296 29,2	1970 44,3	4553	548 12,0	764 16,8	3241 71,2	46,6	59,0	164,5		
Cerknica	4147	940 22,7	1271 30,6	1936 46,7	4292	432 10,1	601 14,0	3259 75,9	46,0	47,3	168,3		
Kočevje	5158	626 12,1	599 11,6	3933 76,3	5148	407 7,9	550 10,7	4191 81,4	65,0	91,8	106,6		
Logatec	2071	390 18,8	463 22,4	1218 58,8	2077	220 10,6	306 14,7	1551 74,7	56,4	66,1	127,3		
Postojna	5642	1075 19,1	1337 23,7	3230 57,2	5978	569 9,5	695 11,6	4714 78,9	52,9	52,0	145,9		
Ribnica	3143	730 23,5	1207 38,2	1203 38,3	3292	442 13,4	694 21,1	2156 65,5	59,9	57,7	179,2		
Skupaj	24602	4944 20,1	6168 25,1	13490 54,8	25340	2618 10,3	3610 14,3	19112 75,4	59,0	58,5	141,7		
Skupaj	121506	17501 14,4	22153 18,2	81852 67,4	130763	8480 6,5	13956 10,7	108327 82,8	48,5	63,0	132,3		
SRB	458839	92683 20,2	87904 19,2	278252 60,6	515531	52946 10,3	70403 13,7	392182 76,0	57,0	80,1	140,9		

PLANINSKO GOSPODARSTVO SLOVENSKEGA ALPSKEGA SVETA 1973
DELEŽ KMEČKIH GOSPODINSTEV 1971 IN AKTIVNOST PLANIN V SLOVENSKEM ALPSKEM SVETU

• središče planine, 1971 in 1973
● središče planine, 1971 - 1973
● središče planine, 1971 - 1973
● središče planine
★ središče planine

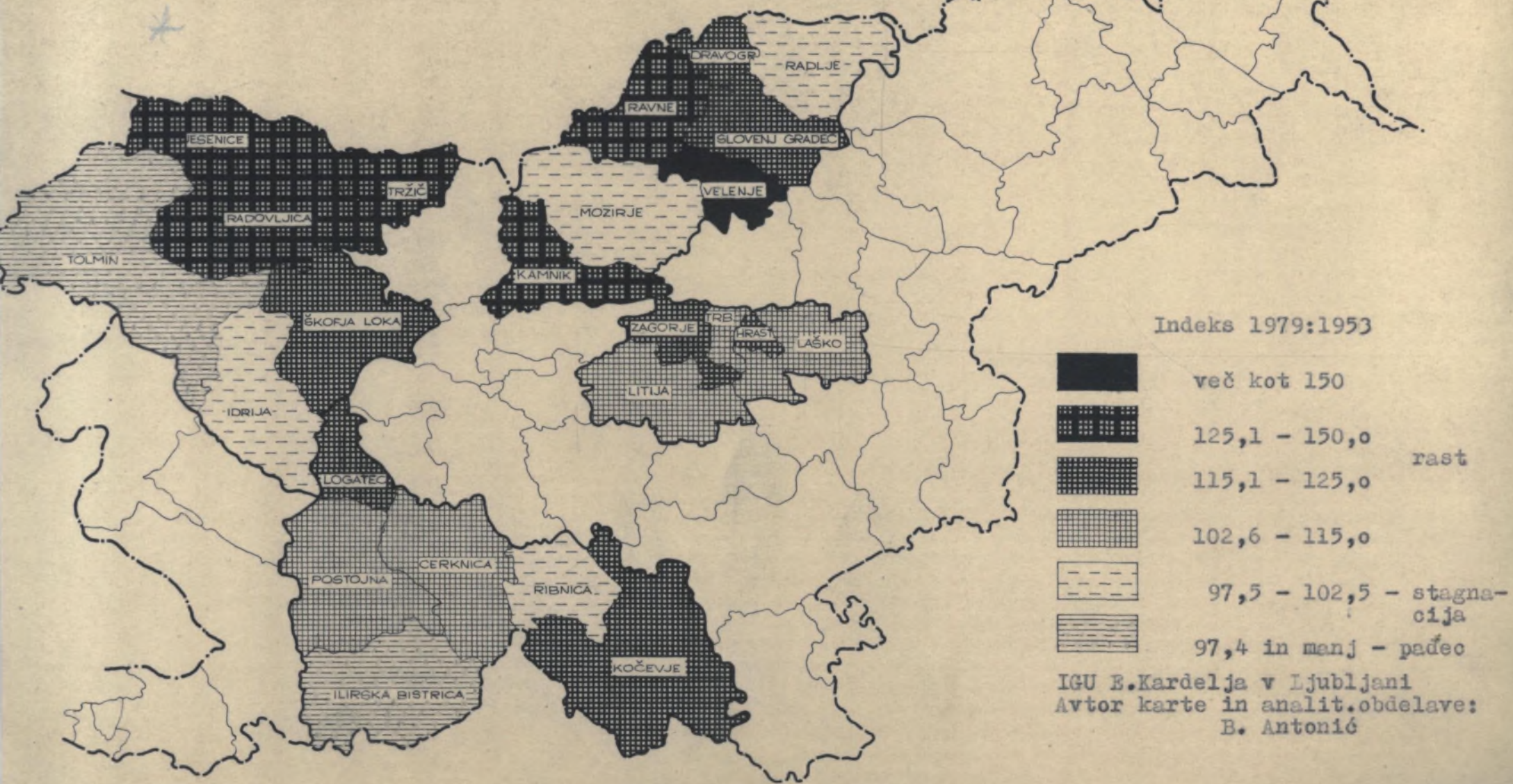
PLANINSKO GOSPODARSTVO SLOVENSKEGA ALPSKEGA SVETA 1973
DELEŽ NEKMEČKIH GOSPODINSTEV 1971 IN TURISTIČNI OBJEKTI NA PLANINAH S R SLOVENIJE

• središče planine, 1971 in 1973
● središče planine, 1971 - 1973
● središče planine, 1971 - 1973
● središče planine
★ središče planine

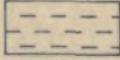
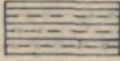

Gibanje števila prebivalstva v občinah SRS z izrazitim hribovskim značajem kmetijstva med letoma 1953 in 1979

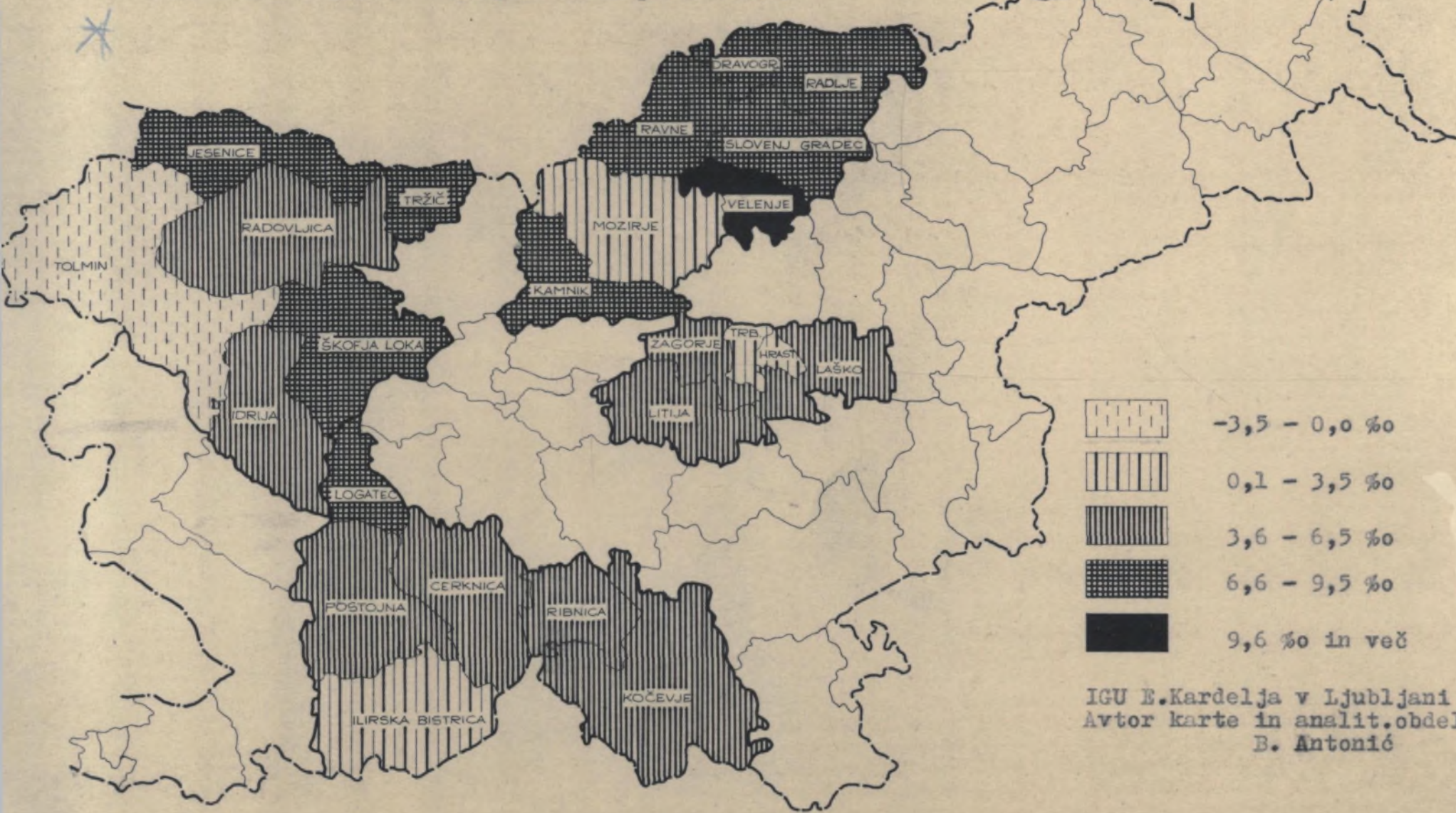

Indeks 1979:1953

	več kot 150	
	125,1 - 150,0	rast
	115,1 - 125,0	
	102,6 - 115,0	
	97,5 - 102,5	stagnacija
	97,4 in manj	padec

IGU E. Kardelja v Ljubljani
 Avtor karte in analit. obdelave:
 B. Antonić

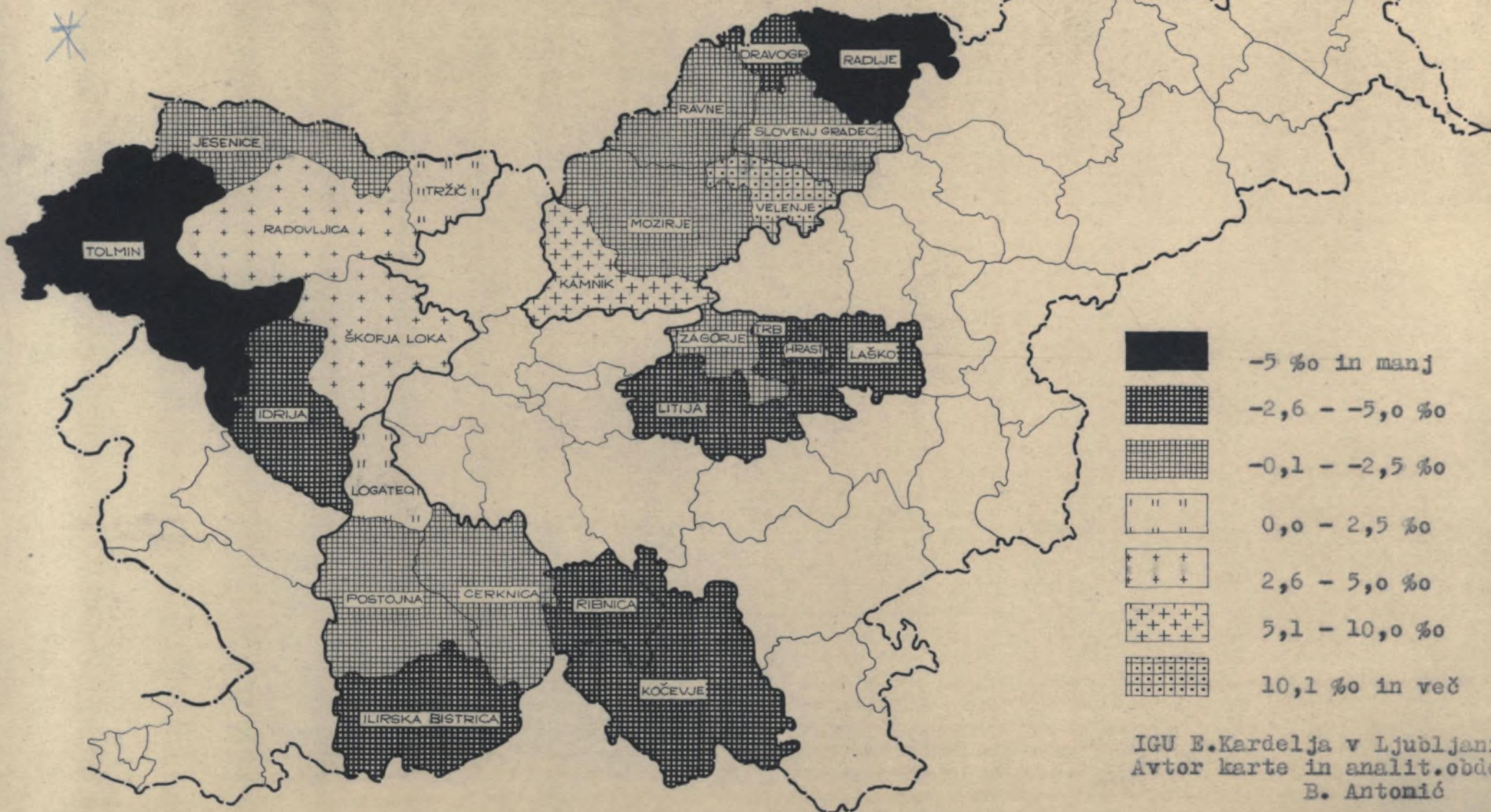
Prirodni prirastek prebivalstva v občinah SRS 1 izrazito
 hribovskim značajem kmetijstva v razdobju zadnjih
 desetih let (1969 - 1978) na 1000 prebivalcev

	-3,5 - 0,0 %
	0,1 - 3,5 %
	3,6 - 6,5 %
	6,6 - 9,5 %
	9,6 % in več

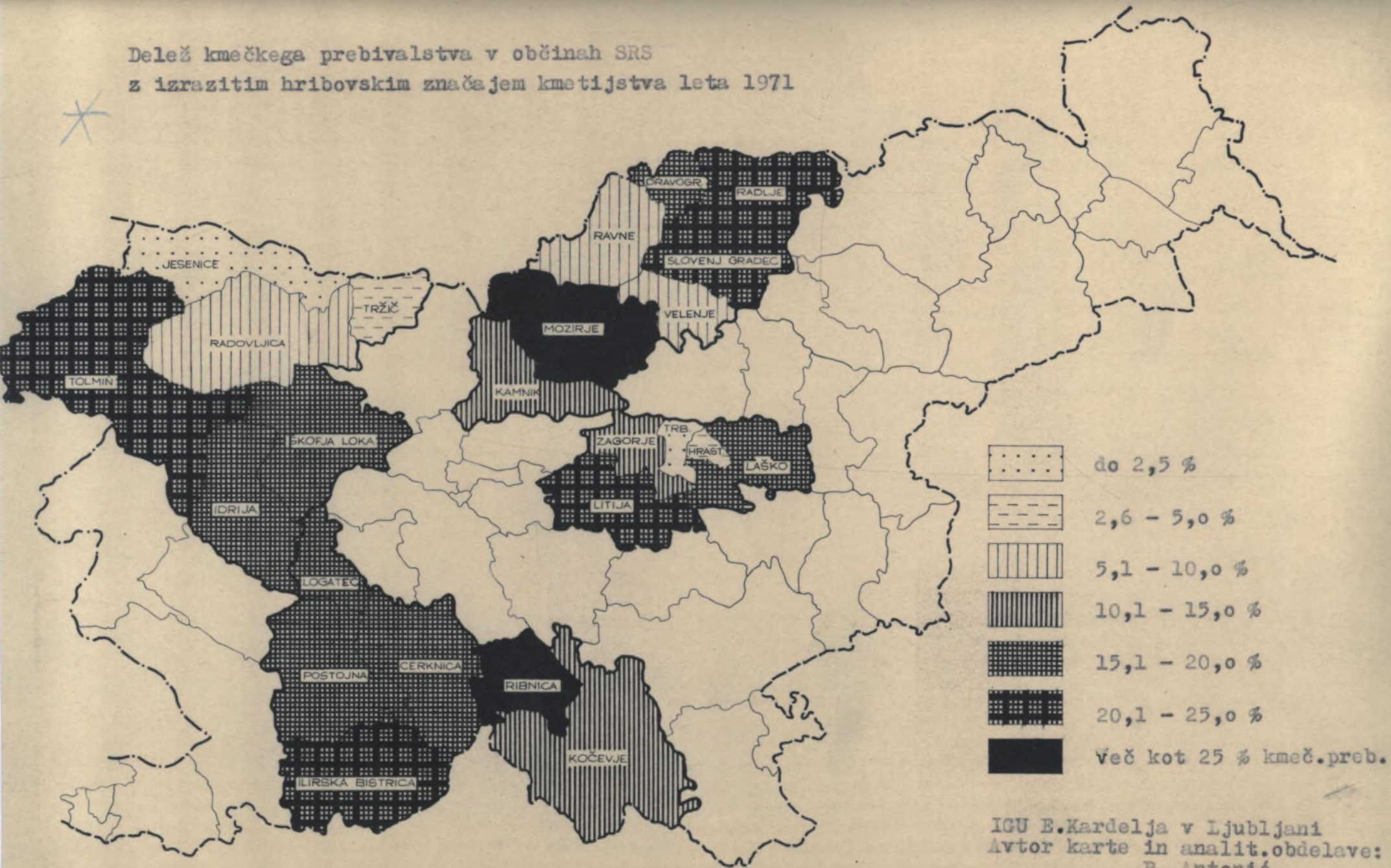
IGU E.Kardelja v Ljubljani
 Avtor karte in analit.obdelave:
 B. Antonić

Migracijski saldo v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem
kmetijstva v razdobju zadnjih desetih let (1969 - 1978)
na 1000 prebivalcev

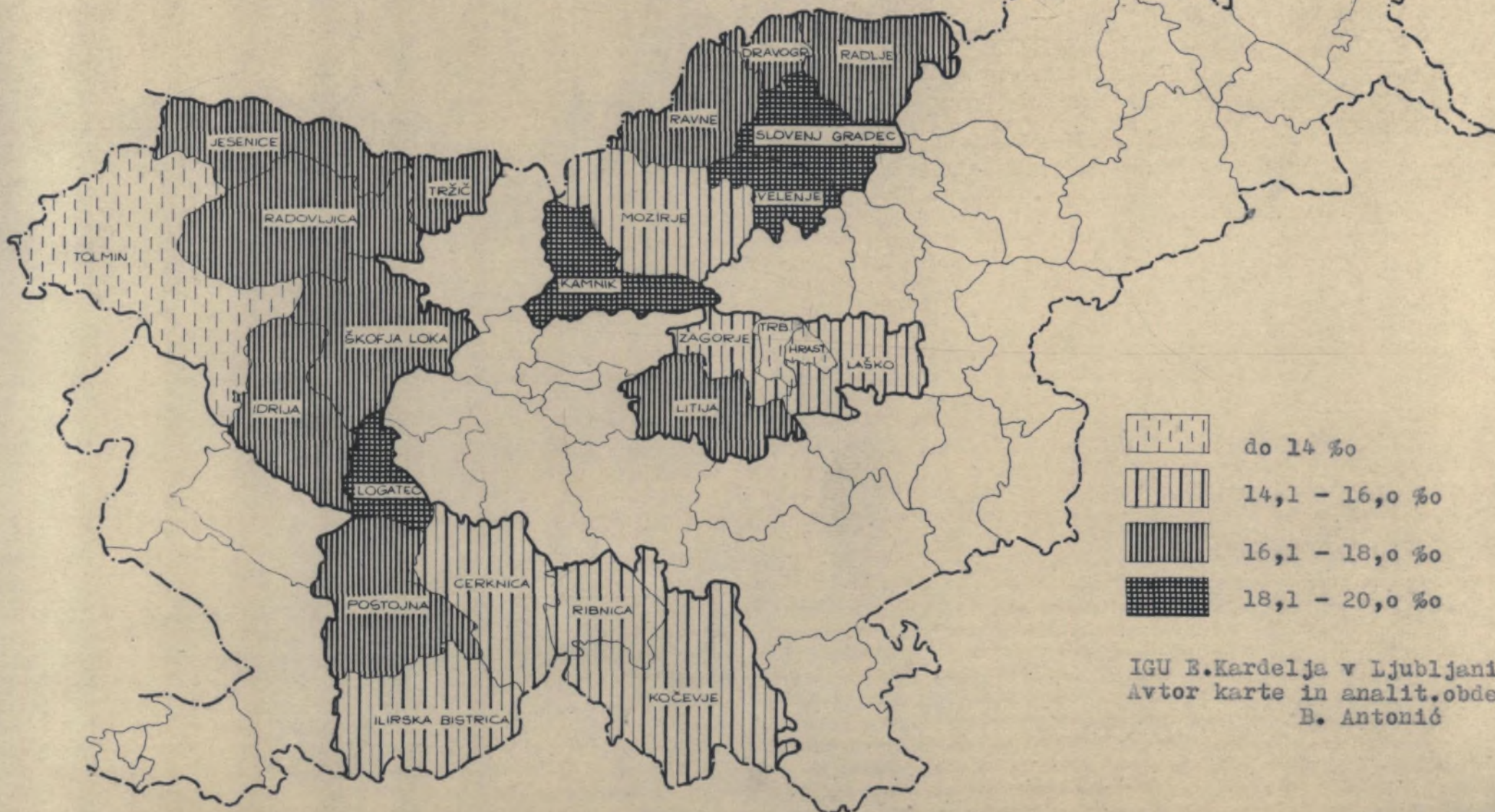
IGU E.Kardelja v Ljubljani
Avtor karte in analit.obdel.:
B. Antonić

Delež kmečkega prebivalstva v občinah SRS
z izrazitim hribovskim značajem kmetijstva leta 1971

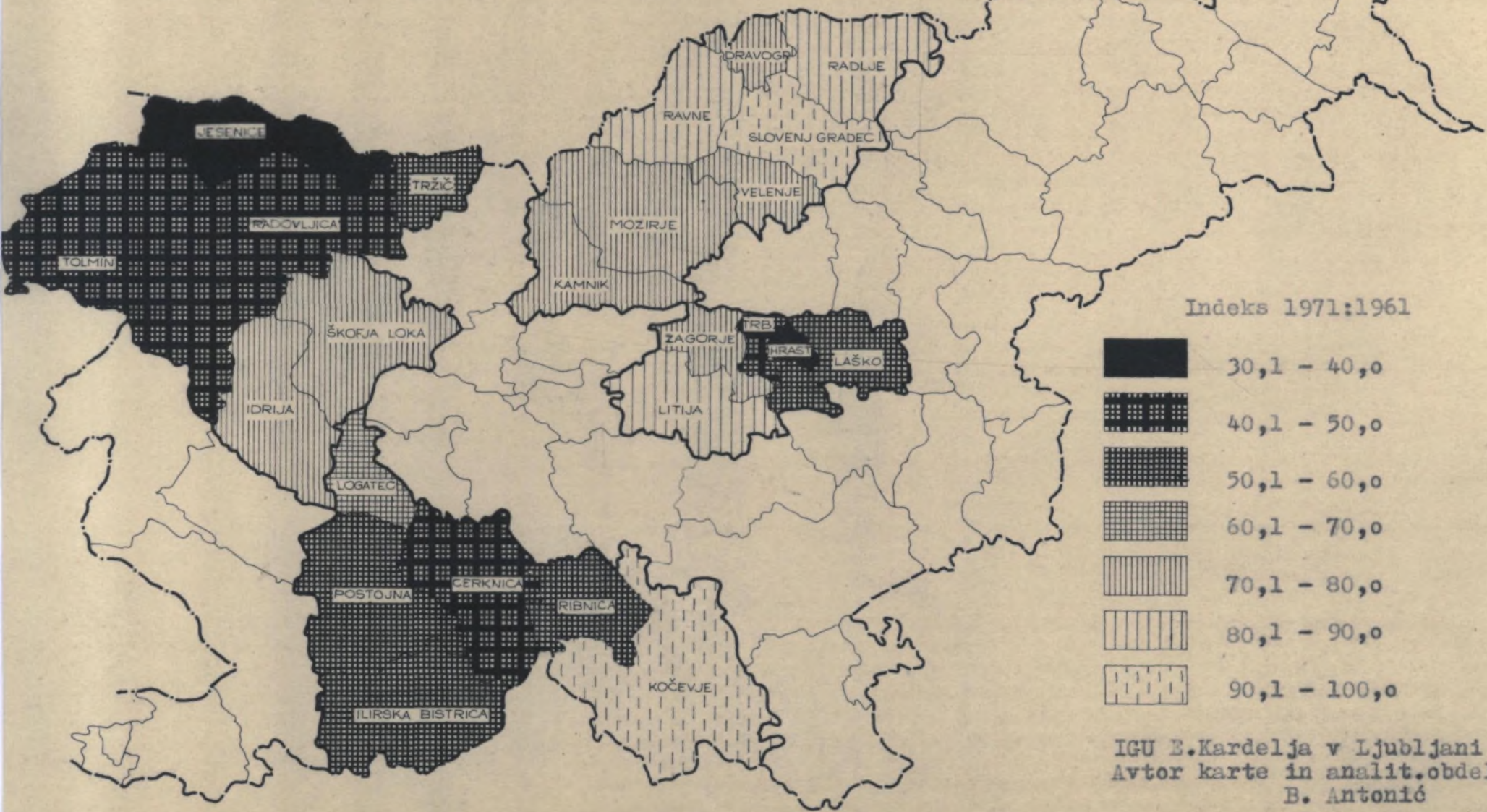
IGU E.Kardelja v Ljubljani
Avtor karte in analit.obdelave:
B. Antonić

Nataliteta v občinah SRS z izrazito hribovim značajem kmetijstva
v razdobju zadnjih desetih let (1969 - 1978) na 1000 prebivalcev

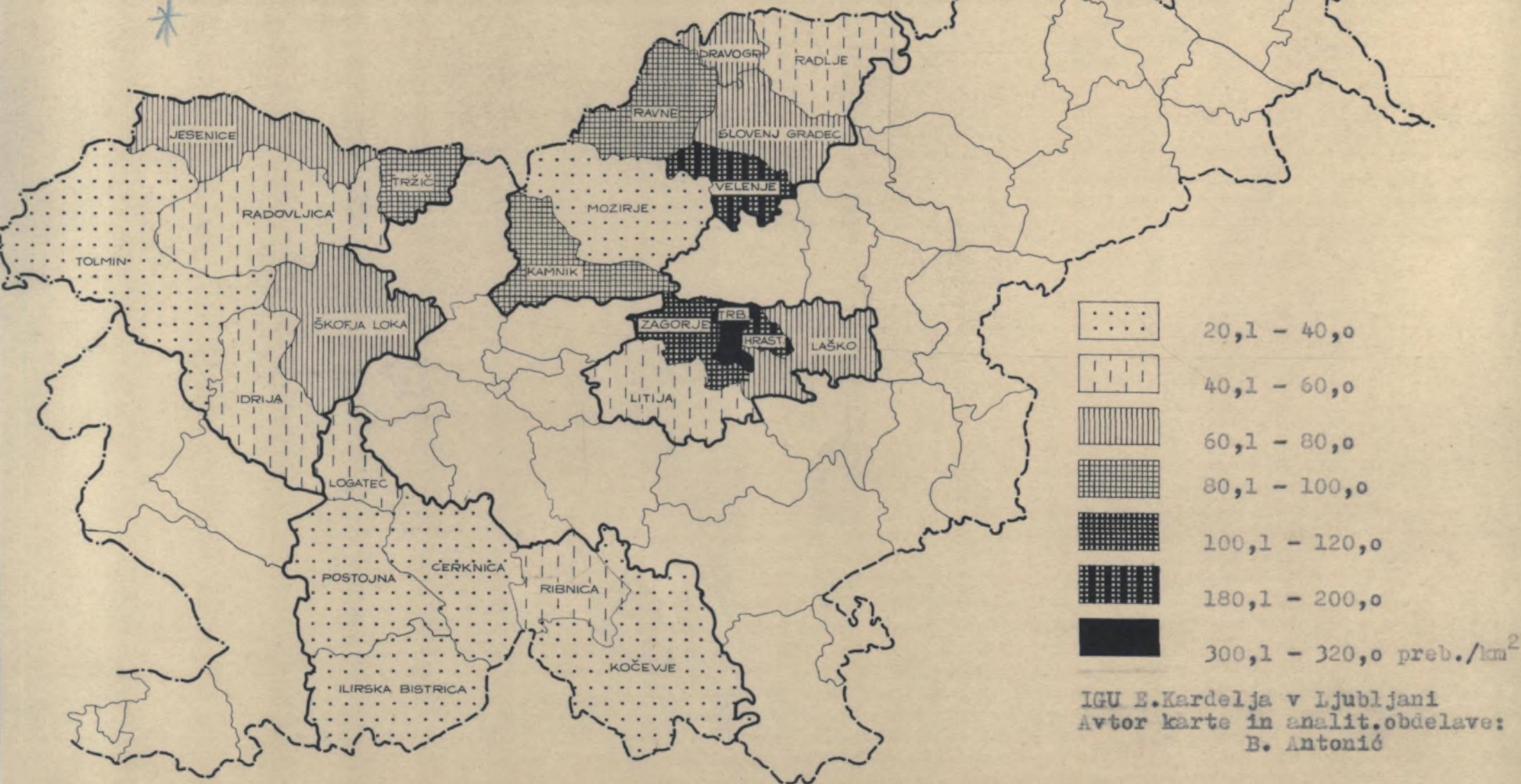

IGU B.Kardelja v Ljubljani
Avtor karte in analit.obdel.:
B. Antonić

Gibanje števila mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev
 v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem
 kmetijstva med letoma 1961 in 1971

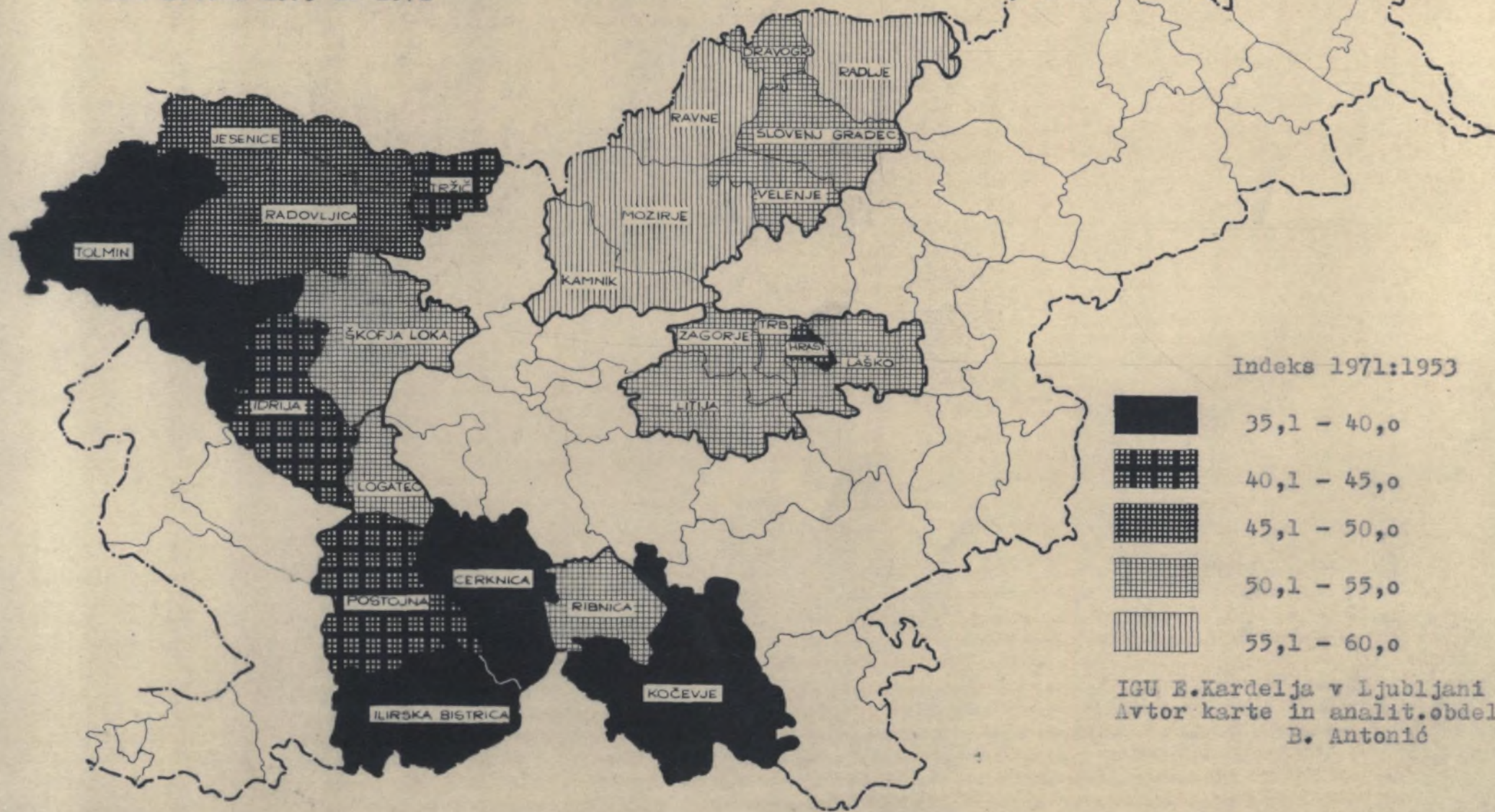

Gostota prebivalstva v občinah SRS
z izrazito hribovskim značajem kmetijstva na 1 km²

IGU E.Kardelja v Ljubljani
Avtor karte in analit.obdelave:
B. Antoni6

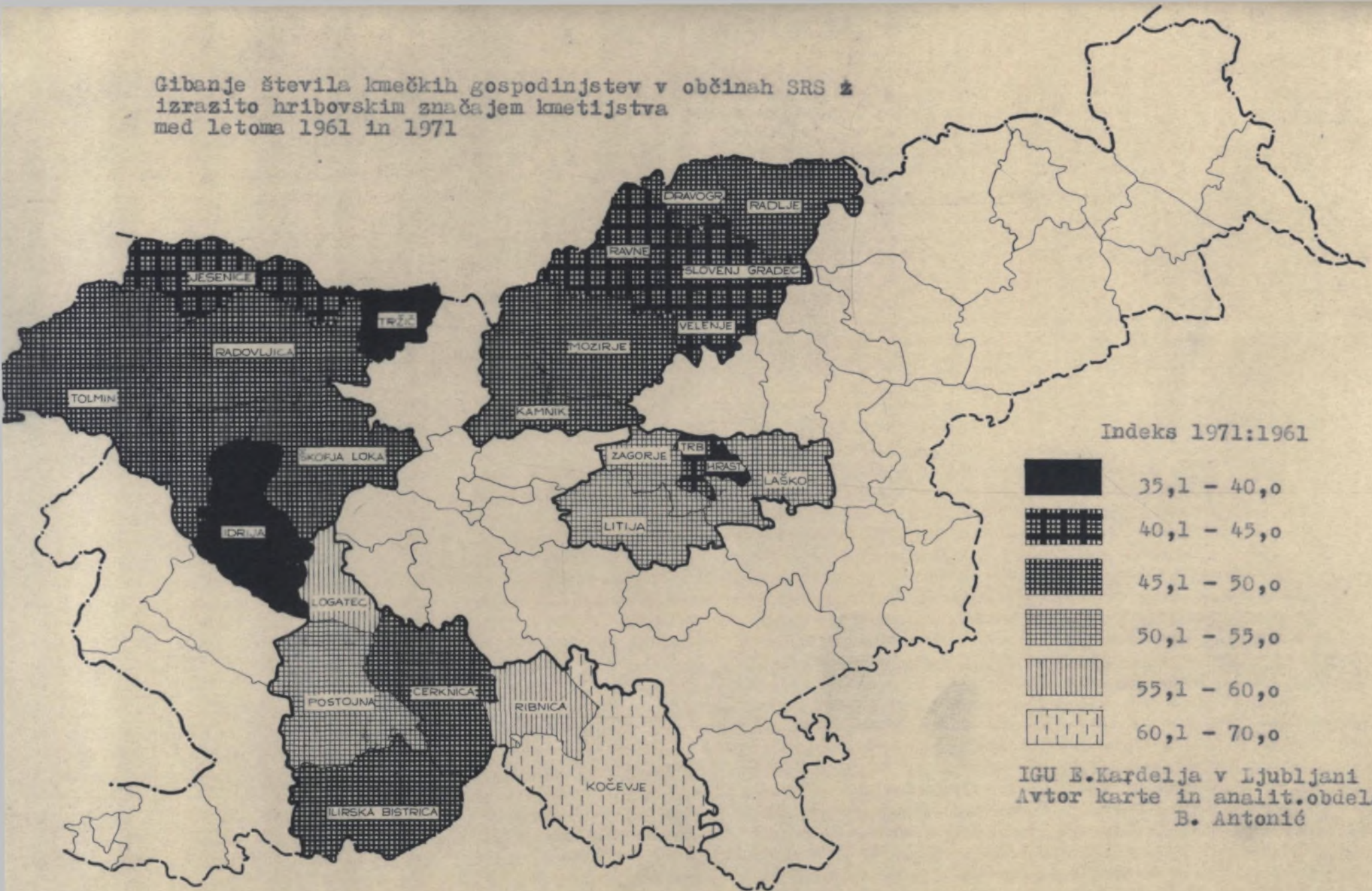
Gibanje števila kmečkoga prebivalstva v občinah SRS
z izrazito hribovskim značajem kmetijstva
med letoma 1953 in 1971

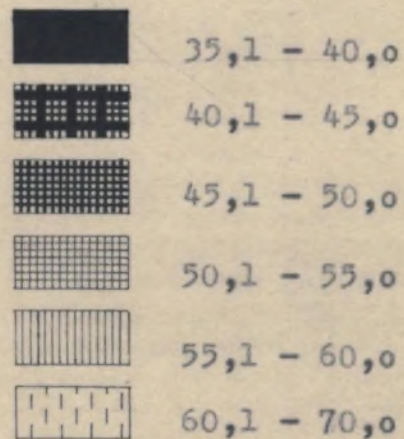
IGU B.Kardelja v Ljubljani
Avtor karte in analit.obdel.:
B. Antonič

Gibanje števila kmečkih gospodinjstev v občinah SRS z
 izrazito hribovskim značajem kmetijstva
 med letoma 1961 in 1971

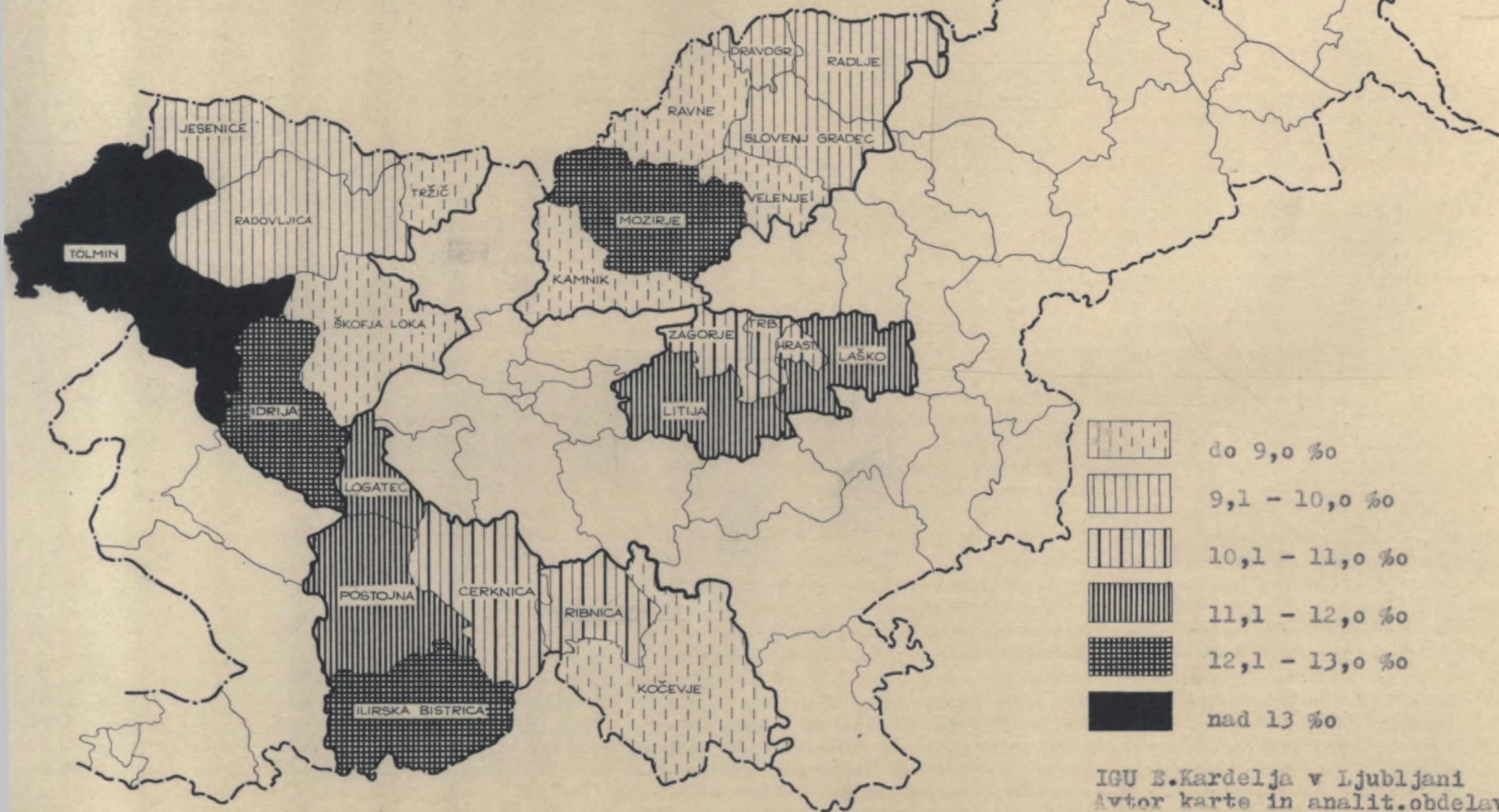

Indeks 1971:1961

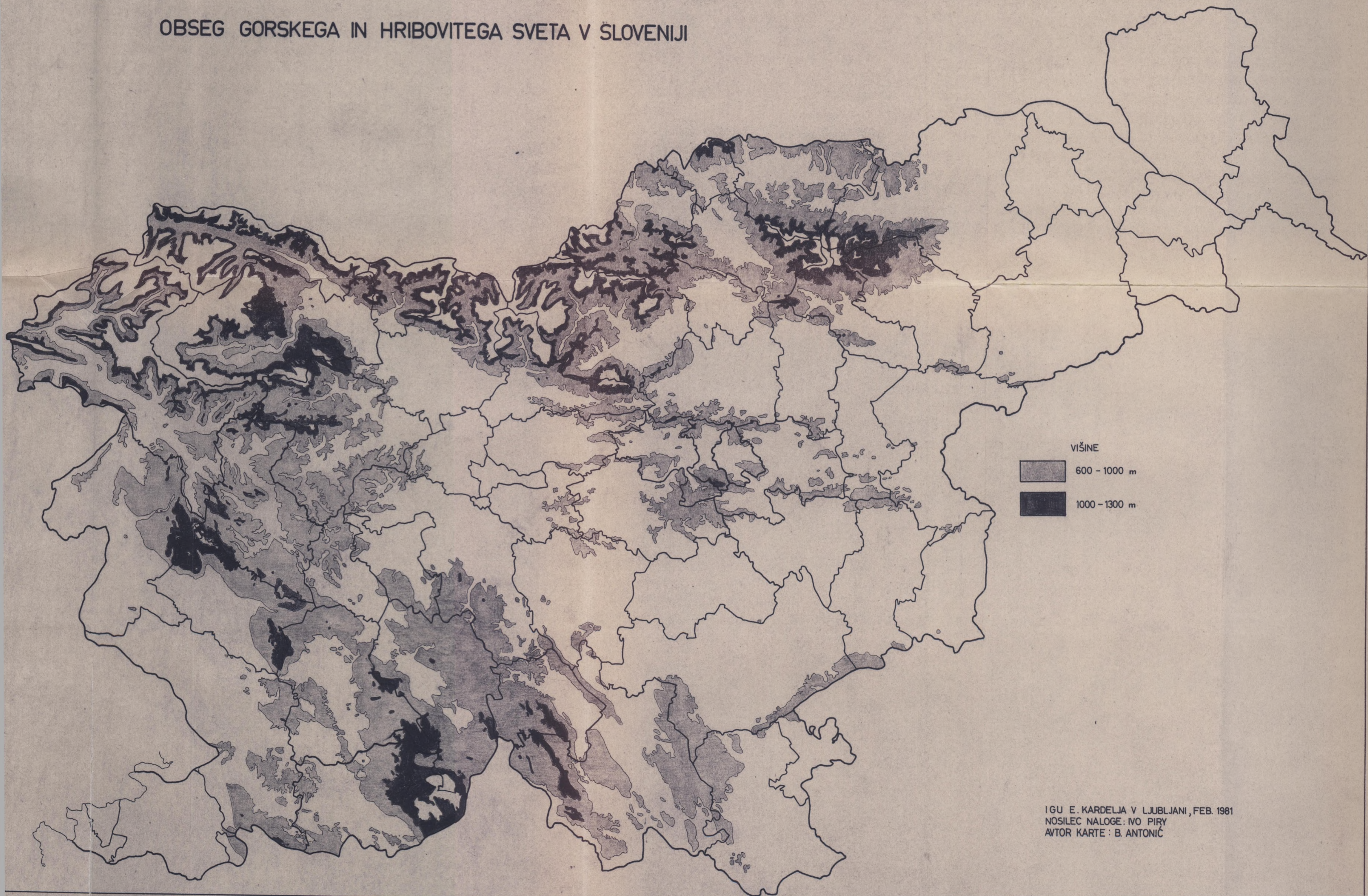
IGU E. Kardelja v Ljubljani
 Avtor karte in analit. obdelave:
 B. Antonić

Mortaliteta v občinah SRS z izrazito hribovskim značajem
 kmetijstva v razdobju zadnjih desetih let
 (1969 - 1978) na 1000 prebivalcev

IGU B.Kardelja v Ljubljani
 Avtor karte in analit.obdelave:
 B. Antonič

OBSEG GORSKEGA IN HRIBOVITEGA SVETA V SLOVENIJI

IGU E. KARDELJA V LJUBLJANI, FEB. 1981
NOSILEC NALOGE: IVO PIRY
AVTOR KARTE: B. ANTONIČ